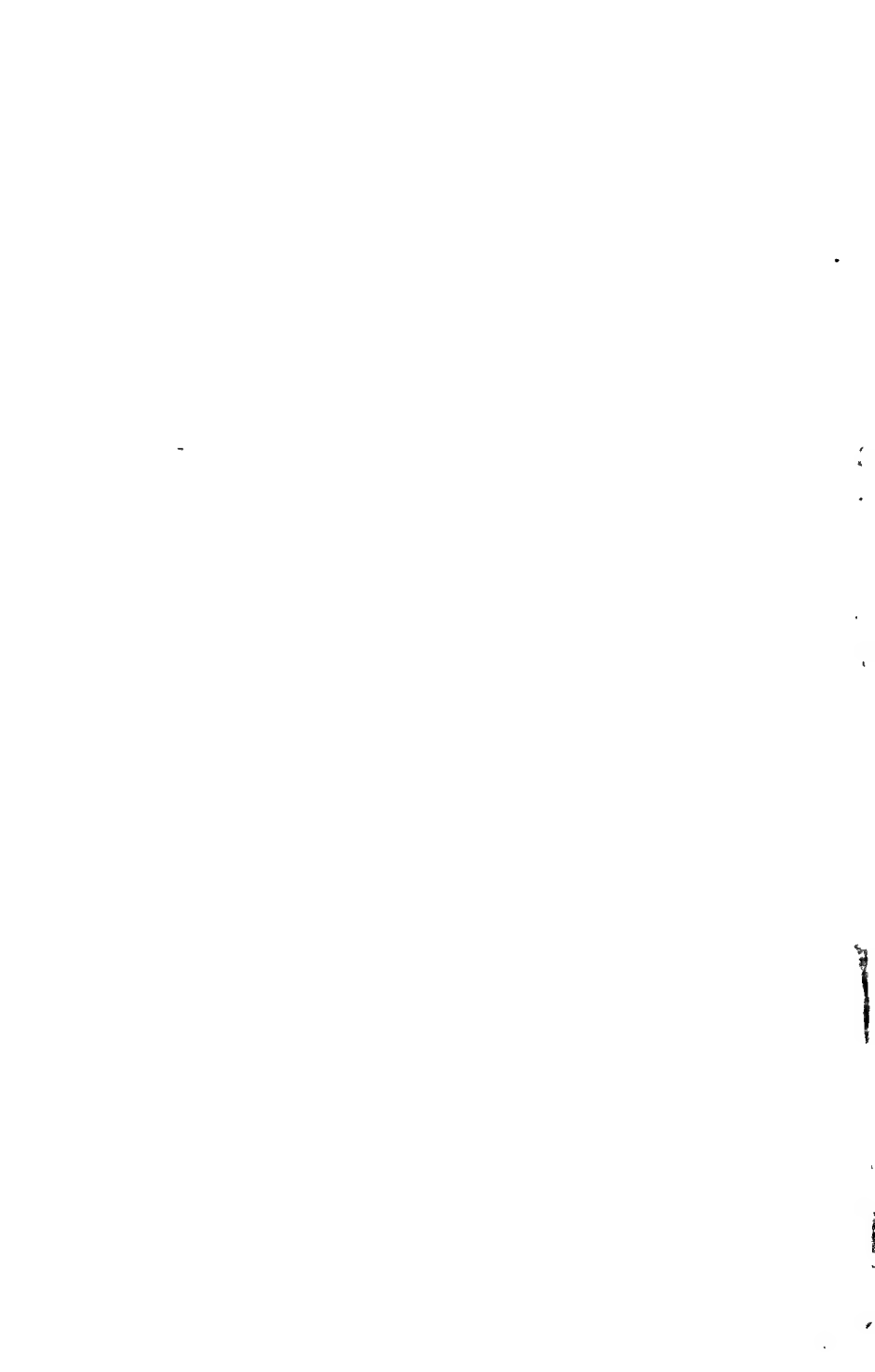

GOVERNMENT OF INDIA
ARCHÆOLOGICAL SURVEY OF INDIA
CENTRAL
ARCHÆOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 40661

CALL No. 954.11 / Bhu

কামৰূপৰ বুৰঞ্জী ।

প্ৰাচীন কামৰূপৰ ইতিহাস ; আৰু মোগলৰ লগত অসম আৰু কোঁচবেহাৰৰ
সংঘৰ্ষৰ বুৰঞ্জী। পৰিশিষ্টৰে সৈতে।

294

পুৰণি হাতে-লিখা অসমীয়া বুৰঞ্জী-পুথিৰ পৰা সংগৃহীত।

KAMRUPAR BURANJI

OR

An account of ancient Kamarupa ; and a history of the Mogul
conflicts with Assam and Cooch Behar, up to A.D. 1682.
With Appendices.

Compiled from old Assamese Manuscript Chronicles.

954.11

Bh11

Edited by

SURYYA KUMAR BHUYAN,

M.A., B.L. (CAL.), PH.D. (LOND.), D. LIT. (LOND.),

Vice-Chancellor, Gauhati University.

PUBLISHED BY THE DEPARTMENT OF HISTORICAL AND
ANTIQUARIAN STUDIES, ASSAM.

1958

Published by—

**The Government of Assam in the Department of
Historical and Antiquarian Studies, Narayani
Handiqui Historical Institute, Gauhati,
Assam.**

প্রকাশক—

অসম চৰকাৰৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ ।
গুৱাহাটী, অসম ।

FIRST EDITION, OCTOBER, 1930.

SECOND EDITION, APRIL, 1958.

CENTRAL ARCHIVES, DELHI
LIBRARY, NEW DELHI
40661
16/4/64
954.11/Bhu

Printed by—

THE SPECIAL OFFICER, ASSAM GOVERNMENT PRESS,
SHILLONG.

PUBLISHERS' NOTE

Hamrupar Buranji is one of the earliest publications of this Department and a book of invaluable editorial work done by Dr. Bhuyan. The compilation is based on original manuscripts which are by themselves chronicles of great historical value. It is to be admitted that but for his pioneering work in the line of historical research, the Buranjis would not have seen the light of day.

The Department, thanks to Government's sanction and good response of the Assam Government Press, Shillong, is really glad for being able to bring out the second edition of the book for which the reading public, scholars and students of historical literature of Assam had been anxiously waiting. The publication has been in great demand because of its intrinsic worth and also because it was made a text-book for the B.A. Examination in Assamese. Incorporation of new matters of interest has added to the importance of the book.

We may only expect that the reading public will continue to take interest in the subject, and scholars and students in general will find in the book enough materials to work upon with regard to original research in Assamese language, literature and history.

P. C. CHOUDHURY,

Gauhati, Assam.
The 26th Mar, 1958

Deputy Director of the Deptt. of Historical &
Antiquarian Studies in Assam.

PREFACE TO THE FIRST EDITION

The present publication, *viz.*, *Kamrupar Buranji* or a history of Kamarupa, has been compiled from several original sources with a view to bring under one cover all available materials relating to the subject.—

The *first chapter* containing a legendary account of the ancient Hindu kingdom of Kamarupa has been taken from two old manuscript chronicles in possession of the Kamarupa Anusandhan Samiti ; the first eight paragraphs have been taken from a chronicle borrowed some years ago from the India Office Library, London, by Srijut Benudhar Sarma, and the second portion, from paragraphs 9 to 10, from another chronicle generally known as *Padshah-Buranji* or a history of the Delhi Sultanate. The *second and the fifth chapters* have also been taken from the same *Padshah-Buranji*,¹ a transcript of which was also prepared for the Samiti by Mr. Sarma.

The remaining seven chapters, *viz.*, Chapters III-IV and VI-X, representing the main bulk of the book have been taken from an old manuscript chronicle in possession of the American Baptist Mission at Gauhati. This portion was also published in 1853 in the *Arunoday*, the organ of the Mission. The manuscript itself was collected between 1840-50 by Rev. Nathan Brown who was then in charge of the Mission at Sibsagar. There are directions here and there in the manuscript for preparing the press-copy for publication in the journal ; and the manuscript also bears traces of the handiwork of Rev. Nidhi Levi Farewell, the first Assamese convert to Christianity and a distinguished worker in the field of Assamese literature. The manuscript is in an excellent state of preservation, and offers a unique and flawless specimen of Assamese penmanship. The letters are distinct from each other, and so are the words. The termination of sentences and chapters has been carefully indicated. Dates have been mentioned in connection with almost every important event. Of all the historical manuscripts which we have had an opportunity of examining the present one has appeared to us to be the most perfect.

¹ For a detailed description and analysis of the *Padshah-Buranji* see S. K. Bhuyan's "New Lights on Mogul India from Assamese Sources", published in *Islamic Culture*, Hyderabad, Deccan, for July 1928 to July 1929 ; and "Assamese Historical Literature", published in *Indian Historical Quarterly* for September 1929.

This chronicle deals with the conflicts of the Moguls with Cooch Behar and Assam, commencing from the dismemberment of the Cooch Behar kingdom after the death of Maharaja Naranarayan, when the rival princes Parikshit and Lakshminarayan visited the court of Emperor Jahangir in solicitation of the Emperor's intervention in their claims to the throne. The Muhammadan wars of Assam during the reigns of the Ahom Kings, Pratap Singha, Jayadhwaj Singha, Chakradhwaj Singha and Gadadhar Singha are then narrated in full giving prominence to the campaigns of Allah Yar Khan, Satrajit, Mirza Nathan, Mir Jumla, Ram Singha, and Mansur Khan. The chronicle ends with the accession of Gadadhar Singha in A.D. 1681 and the defeat of the Mogul army under Nawab Mansur Khan in the battle of Itakhuli in April 1682, which saw the termination of the long hostilities between the Moguls and the Assamese, though they were revived to an appreciable extent during the reign of Swargadeo Rudra Singha, 1696-1714, who resented the humiliating overtures of Murshid Kuli Khan, Governor of Bengal. The incidents described in this chronicle are interspersed in other buranjis of a more general and comprehensive character dealing with the full details of a sovereign's reign. In its attempt to give in a connected form all the events relating to a very important chapter of Assam history, viz., its conflicts with the Moguls, our present chronicle is raised to the rank of a historical monograph of rare and unique importance not only to the historians of Assam but to those of the greater Timurids.

The manuscripts of the above chronicle as we have received from the American Baptist Mission is in three parts, of which only the first part, folios 1 to 55, has been reproduced here. The second part, folios 57 to 68, contains copies of eighteen letters which passed between the representatives of the Ahom and the Mogul courts. These letters have also been inserted in their appropriate places in the body of the narrative in the first part. The third part contains three episodes from the history of India, viz., the rise of Timurlane from a poor shepherd boy in Central Asia to the Emperorship of Delhi, Jahangir's conquest of Secunderabad and Shah Jahan's interview with Raja Prithivi Shah of Candour. The third part has been omitted from the present publication as it belongs more fittingly to the *Padshah-Buranji*, having no direct bearing upon the history of Assam.

The three appendices to the book have also been compiled from different original sources. *Appendix A*, which contains miscellaneous information on the history and topography of Kamarupa was compiled by the late Srijut Sarunath Barua of Chamata in the district of Kamrup. He was a man who like Harakanta Sarma-Barua, the author of the *Assam Buranji*, represented the older and the modern phases of our life and culture

He was well-versed in the traditional lore of the country, and his manuscript reveals positive traces of his acquaintance and use of a comparatively large mass of historical compilations. He was descended from the Kayastha-Bhuyans of Kamarupa and he compiled a treatise on the Gomothas of Kamarupa besides a handbook of the Kaitheli system of arithmetical calculations. Sarunath Barua died on December 27, 1924, at the age of 70, and the manuscript of his *Kamrup-Puravritta* or the antiquities of Kamarupa forming the contents of Appendix A, has been received from his son Sriman Krishnanath Barua, a student of the Cotton College, Gauhati. The value of Sarunath Barua's treatise consists in the concise and systematic survey of the Mogul relations of Assam, in the carefully compiled list of the governors of Kamarupa from Sayiid Abu Baker in 1537 *saka* to the Dihingia Phukan in 1709 *saka*, on the description of the shrines and rivers of Kamrup and of the revenue administration of the district.

Appendix B enumerates the hillocks of Kamrup which have a religious sanctity with some indication of the names of the gods or goddesses to whom they are sacred. The list was compiled from ancient scriptures in 1634 *saka* or 1712 A.D. under the orders of King Rudra Singha, probably at the time when he halted at Rajaduwar in North Gauhati with his colossal army mobilised for the invasion of Bengal, a scheme which fell through on account of the unexpected demise of that ambitious sovereign. The list is appended to an old manuscript chronicle recovered by the late Hemchandra Goswami from the family of Sukumar Mahanta of North Gauhati. It was also published several years ago in the fifth volume of the *Usha* edited by Rai Sahib Padmanath Gohain-Borooah. The information derived from the *Yogini-Tantra*, the *Kalika-Puran*, and the topographical knowledge of the time have been placed under contribution in the compilation of the list under the supervision of the pious sovereign, and its importance has been admitted in such remote and learned quarters as the *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*.¹

Appendix C gives a history of the legendary Hindu kings of Kamarupa and contains a large mass of information on a number of topics, the narrative coming down to the invasion of Assam by Mir Jumla. This desultory survey of Buchanan-Hamilton is contained in a manuscript record in the India Office Library,

¹ "My friend, Professor Bhuyan, has found in one of the Buranji's or Assamese chronicles, a list of all the sacred places as recorded in the *Yogini-Tantra*, with their vernacular names and the exact distances from each other. The chapter will, when published, be of the greatest importance for the study of the topography of the Kamakhya hills." Prof. Giuseppe Tucci in "A Visit to an 'Astronomical' Temple in India" published in the *Journal of the Royal Asiatic Society* for April, 1929, P. 247, n.

London. It was published in Montgomery Martin's *Eastern India* in 1838 in a somewhat mutilated form. From the accounts of the early period of Assam history compiled by William Robinson in 1841 and Gunabhiram Borooah in 1875 it is evident that these two authors were largely indebted to Buchanan-Hamilton's fragmentary but critical narrative.

Though the contents of our present publication, *Kamrupar-Buranji*, have been collated from different sources, they have a homogeneous unity of their own. They throw light on the history of that particular tract of land in Eastern India known by the extremely elastic designation of Kamrup or Kamarupa. Once it represented the vast area from Sadia to the Karatoya dwindling down at present to a small district in the Assam Valley Division. Our present book, therefore, follows the history of the area denoted by the term in different ages. Thus, the first chapter relating to ancient Kamarupa covers a wider tract than the remaining chapters. Even during the wars with the Moguls the main theatre of military operations was Western Assam or Kamarupa except on one occasion when Mir Jumla went up to the capital of Gargaon and occupied it for some months. The outstanding events in the metropolis of the Ahom government have also been broadly indicated as far as they were connected with the hostilities with the Moguls. While the subject of the Muhammadan wars of Assam have been fully given their due share of prominence in the Persian chronicles of the Mogul court our present chronicle has recorded for all ages the Assamese version of the same events thus placing at the disposal of the constructive historian materials preserved by the two rival protagonists of the conflicts.

Besides the wealth of historical materials with which our chronicle is replete it has a peculiar charm of its own. It was compiled beyond doubt during the latter part of the seventeenth century during the continuance or immediately after the cessation of the hostilities with the Moguls, and as such it offers us a unique example of the Assamese prose style of the period. Our ancient chronicles were mostly shrouded in a veil of anonymity and our present chronicle shares the same fate. But one thing is sure: it must have been written by a man who was in direct touch with the Assam-Mogul diplomatic relations either as a combatant or as a messenger or as an official news-writer. His style has therefore been infected with a touch of cosmopolitanism due to the surroundings in which he moved. While the structure of the sentences is primarily Assamese the vocabulary is hybrid in places. Here and there the author or authors have emulated a conscious literary style by retaining words in their original

Sanskrit forms rather than their Assamese variants and by using forms which were in vogue only in the poetic diction of the period. The *buranjis* were generally written in the matter-of-fact colloquial and racy Assamese prose ; and our present chronicle has the additional charm of an artistic prose imbued with an archaic literary grace and flavour.

The language of the diplomatic letters inserted in the chronicle is a curious medley of Persian, Hindi and Assamese. Remembering the processes of transcription which the letter had undergone before they reached their present stage in the manuscript we may say that the text has been well preserved.

In publishing this chronicle our object has been to place at the disposal of the public a mass of original materials. A critical examination of the evidence will be a premature labour unless we have access to all the available sources or data to go upon. The preparation of a correct text, which the uninitiated reader will be able to follow with the aid of the marginalia, is our objective at the present.

Readers who desire to pursue further their study of the Muhammadan wars of Assam before and during the days of the Moguls will find ample enlightenment from the following Persian chronicles :—Shah-nama, Tarikh-i-Ferishta, Tabaqat-i-Nasiri, Riyaz-us-Salatin, Akbar-Namah, Ain-i-Akbari, Tuzuk-i-Jahangiri, Padishah-Namah, Fathiyah-i-Ibriyah or Tarikh-i-Ashan or Tarikh-i-Mulk-i-Ashan, Alamgir-Namah, Ma'asir-i-Alamgiri, Muntakhab-ul-Lubab or Tarikh-i-Khafi-Khan, Hadiqat-us-Safa, Risalat-us-Shuhada, Maasir-ul-Umara and the recently discovered Baharistan-i-Ghaibi by Mirza Nathan. By a closer examination of the Persian and Assamese sources it will be seen there is more agreement than discrepancy in the two corresponding accounts.

I express my indebtedness to the Kamarupa Anusandhan Samiti for their permission to publish portions from the *Padshah-Buranji* ; to Mr. Narendranath Ganguli, Manager, *Bengal: Past and Present*, for kindly obtaining for me the permission of the Calcutta Historical Society to reproduce the picture of Nawab Mir Jumla and for lending me the Society's half-tone block of the same which was prepared from the original picture belonging to the collection of the late Rao Bahadur D. B. Parasnis of Satara ; to Rev. A. J. Tuttle of the American Baptist Mission at Gauhati for lending me the manuscript of the chronicle ; to Maulavi Abul Fazl Sayiid Ahmed, M.A., of the Department of Islamic Studies in the Cotton College, Gauhati, and a Corresponding Member of the Department of Historical and Antiquarian Studies for

his ungrudging assistance in the preparation of the texts of the historical letters. I shall fail in my duty if I do not record in his connection the gratitude of all students of Assam history to His Excellency Sir Laurie Lucas Hammond, K.C.S.I., C. B. E., Governor of Assam, during whose administration the Department of Historical and Antiquarian Studies was established ; to Mr. J. R. Cunningham, C.I.E., whose initiative and instrumentality brought the Department into being and to Mr. A. H. W. Bentinck, C.I.E., Honorary Provincial Director of the Department, whose interest and sympathy have made the publication of Assamese historical classics possible.

COTTON COLLEGE,
Gauhati, Assam,
October 1, 1930.

S. K. BHUYAN,
*Honorary Assistant Director of
Historical and Antiquarian
Studies, Assam.*

PREFACE TO THE SECOND EDITION

The first edition of *Kamarupar-Buranji* came out in October, 1930, and the second edition is now published after an interval of twenty-eight years. The book has been well received : it was perscribed for many years as a text-book for the B.A. Examination in Assamese : and its materials have been used by scholars in the compilation of their dissertations and articles. The demand for the book is still persistent ; and it has rather increased in recent years owing to the stimulation of interest in the past history of Assam. The Department of Historical and Antiquarian in Assam has, therefore, considered it proper to bring out a new edition.

The purpose of the book, as it originally appeared in 1930, was to bring under one cover a collection of recorded materials throwing light on the ancient kingdom extending from the Karatoya to the river Dikkaravasini ; and on Western Assam of the Ahoms extending from the Manaha to the Barnadi. Both these territories, though varying in dimension, were known by the common appellation of Kamarupa. The present name Kamrup is applied to a district the areas of which form part of the two earlier Kamarupas. The present book *Kamrupar-Buranji* represents the past history of Kamrupa in the three denotations of the same term. The conflicts with the Moguls had their theatre of operations mainly in Western Assam : on one occasion, the invaders advanced as far as the Bharari river in Central Assam, and on another, to Gargaon, the capital in Upper Assam. The term Kamrupa is, therefore, appropriate in view of the territories which come within the purview of the information embodied in the book.

Advantage has been taken in this new edition to incorporate some valuable materials which have reached our hands in the meantime, and they have been selected to replenish and enlarge the information which could be gathered from the first edition. The paragraphs have been renumbered to accommodate the new additions. The new materials are:—

1. Paragraphs 17-19. Sacred rivers of Assam ; the foundation of Manipur by Babrubahan ; and an account of Bhalukpang Raja, also known as Pratap Singha Raja.

2. Paragraphs 20-27. The foundation and ascendancy of Cooch Behar under Biswa Singha, Naranarayan and Chilarai.
3. Paragraphs 141-150. Letters exchanged between the Ahom monarchs Swargadeo Jayadhwaj Singha and Swargadeo Chakradhwaj Singha on the one hand, and Raja Pranarayan of Cooch Behar on the other, of the *saka* years 1584 to 1589, A. D. 1663 to 1667.

The Buranjis from which these three pieces have been taken are enumerated in the section *Original sources of Kamrupar Buranji* inserted in the prefatory pages. Space has been found for these new additions by the omission of an appendix of the first edition compiled by a modern author.

It is earnestly hoped that the book will continue to be read as before, and that its utility will be enhanced with the progressive realisation of the greatness of Assam's heritage, both in the splendour of its achievements, and the plenitude of materials treasuring those achievements.

Gauhati, Assam:
The 23rd March 1958.

SURYA KUMAR BHUYAN

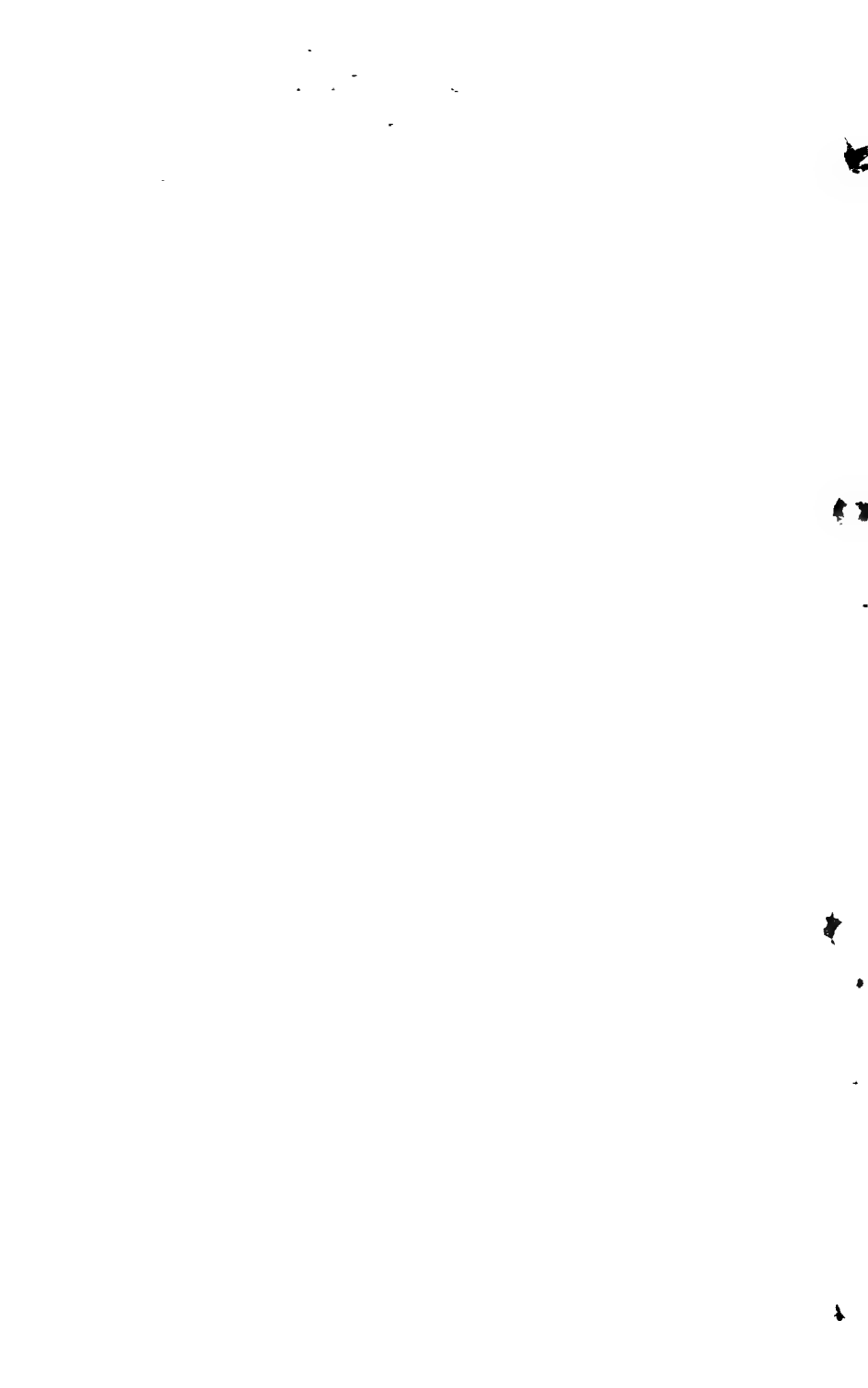
KAMRUPAR BURANJI

SECOND EDITION 1959

Original sources of Kamrupar Buranji

The following original sources have been laid under contribution in the compilation of Kamrup Buranji. The figures in the right-hand margin refer to the paragraphs of Kamrupar Buranji.

	Paragraphs
1. <i>Padshah-Buranji</i> , brought from England by Shri Benudhar Sharma.	1—8
2. <i>Kamrupar Buranji</i> , Historical materials collected by Shri Benudhar Sharma.	9—16
3. <i>Assam Buranji</i> , obtained from the family of the late Shri Krishna Kanta Adhikari Kaviraj of Gauhati.	17—19
4. <i>Assam Buranji</i> , obtained from the Ahom Yuvak Sanmilan.	20—27
5. <i>Padshah-Buranji</i> , brought from England by Shri Benudhar Sharma.	28—33
6. <i>Kamrupar Buranji</i> , manuscript obtained from the American Baptist Mission, Gauhati.	39—75
7. <i>Padshah-Buraaji</i> , brought from England by Shri Benudhar Sharma.	76—83
8. <i>Kamrupar-Buranji</i> , manuscript obtained from the American Baptist Mission, Gauhati.	84—140
9. <i>Assam Buranji</i> , manuscript obtained from the family of the late Pandit Hemchandra Goswami.	141—150
10. <i>Kamrupar Buranji</i> , manuscript obtained from the American Baptist Mission, Gauhati.	151—180
11. <i>Assam Buranji</i> , obtained from the family of Sakumar Mahanta, supplementary portion.	181—182
12. <i>Buchanan Hamilton</i> , manuscripts containing the results of the survey of India made by Dr. Francis Buchanan, in 1807-1814. General view of the history and manners of Kamrup, 175.MSS.EUR.D.98, obtained from the India Office Library, London.	183—222

প্রকাশকৰ পাতনি

প্রাচীন হিন্দুযুগৰ কামৰূপ, মধ্যযুগৰ কামৰূপ আৰু আহোমৰ আমোলৰ কামৰূপৰ বুৰঞ্জীসংক্রান্ত যিবোৰ পুৰণী আহিলা পোৱা গৈছে সকলোকে গোটেই এই “কামৰূপৰ বুৰঞ্জী” প্ৰকাশিত কৰা গ’ল। এইবোৰ সঘল আগৰ দিনৰ বুৰঞ্জীপ্ৰিয় অসমীয়াই লিপিবদ্ধ কৰি থৈ গৈছে। তাৰ লগে লগে আগৰ দিনৰ অসমীয়া ভাষাৰ দাঁটো সংৰক্ষিত হৈছে। সেই দেখি আমি তাক যিদৰে পাইছোঁ সেইদৰে প্ৰকাশ কৰিছোঁ। আজিকালিৰ পাঠক-সকলে পঢ়িবৰ সুবিধাৰ কাৰণে কথাবোৰ তেদন্ত ভগাই সজোৱা হৈছে, আৰু প্ৰত্যেক ছেদৰে সাৰাংশ দাঁতিত দিয়া হৈছে।

এই বুৰঞ্জীৰ আধাবোৰ নানা ঠাইৰ পৰা গোটোৱা হৈছে।—

প্ৰথম, দ্বিতীয় আৰু পঞ্চম আধা,—কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ হাতত থকা হাতে লিখা বুৰঞ্জী বা তাৰ নকলৰ পৰা।

তৃতীয়, চতুৰ্থ, ষষ্ঠ, সপ্তম, অষ্টম, নবম আৰু দশম আধা,—গুৱাহাটীৰ আমেৰিকান বাপটিষ্ট মিছনত থকা পুৰণা পুথিৰ পৰা। বুৰঞ্জীৰ এই অংশ ১৮৫৩ খৃষ্টাব্দত “অৰণ্যোদয়ত” প্ৰকাশিত হৈছিল। “অৰণ্যোদয়ত” প্ৰকাশিত বুৰঞ্জীৰ কাৰণে আমি পোৱা পুথিকে ব্যৱহাৰ কৰাৰ প্ৰমাণ পোৱা যায়। বৰ্তমান গ্ৰন্থৰ পাঠ তৈয়াৰ কৰোঁতে মূল পুথি আৰু “অৰণ্যোদয়ৰ” পাঠ ভালকৈ মিলাই চোৱা হৈছে।

পৰিশিষ্ট (ক)—কামৰূপ জিলাৰ চামতা-নিবাসী স্বৰ্গীয় সৰুনাথ বৰুৱা সংকলিত অপ্ৰকাশিত “কামৰূপ পুৰাবৃত্ত” গ্ৰন্থৰ পৰা লোৱা হৈছে। গ্ৰন্থকাৰৰ পুত্ৰ কটন কলেজৰ ছাত্ৰ শ্ৰীমান কৃষ্ণনাথ বৰুৱাৰ পৰা মূল গ্ৰন্থ পোৱা হৈছে।

পৰিশিষ্ট (খ)—এই প্ৰবন্ধটি পঞ্চম ভাগ “উষাত” প্ৰকাশিত হৈছিল। কামৰূপৰ ক্ষেত্ৰ পৰ্বতৰ মূল তালিকাধন স্বৰ্গীয় হেমচন্দ্ৰ দোসামী ডাঙৰীয়াত উত্তৰ গুৱাহাটীৰ হুকুমাৰ মহন্তৰ ঘৰৰ পৰা উদ্ধাৰ কৰা “অসম-বুৰঞ্জী” পুথিত পোৱা হৈছিল।

পৰিশিষ্ট (গ)—লণ্ডনৰ ইণ্ডিয়া-অফিচ লাইব্ৰেৰীত থকা হাতে-লিখা কাকতৰ পৰা লোৱা হৈছে।

আঁচাম' আৰু 'আঁচান' এই দুই নামো পোৱা যায়। এই দেশৰ নামত থকা 'স' টোক 'চ' বুলি মতৰিহে আগৰ কালত আৰু এতিয়াও বেচি প্ৰচলন যেন দেখা যায়, যদিও লিখোঁতে 'স' আৰু 'চ' দুয়োকো লিখা হয়।

ভাষাৰ বৈশিষ্ট্যৰ বাহিৰেও বুৰঞ্জীৰ উপাদান হিচাবে এই পুথিৰ ঠাই অতি ওখ খাপত। আগৰ দিনৰ অসমীয়াৰ ৰণনীতি, ৰাজনীতি, আৰু সৰ্বাতকৈ উপৰি অসমীয়া ৰাজপুৰুষ, বিষয়া আৰু কটকীসকলৰ অতুলনীয় দেশপ্ৰেম এই সকলোৰে ইয়াত আভাস পোৱা যায়। তাৰ উপৰিও ইয়াৰ ঘটনাবোৰ ভাৰত-বুৰঞ্জীৰ মোগল-যুগৰ অন্তৰ্গত, সেই দেখি মোগলৰ বুৰঞ্জী সংকলনত এই ঘটনাবোৰৰ বিশেষ মূল্য। আহ্নায়াৰ-খাঁ, ছান্তা-খাঁ, নীৰজমলা, দিলাল-খাঁ, ৰামসিংহ, চুলতান আজমতৰা এইবোৰ মোগল-বুৰঞ্জীতো খ্যাতনামা পুৰুষ। সমসাময়িক অসম-বুৰঞ্জীত তেওঁলোকৰ বিষয়ে কি লিপিবদ্ধ আছে তাক জানিবলৈ পালে মোগল-বুৰঞ্জীবো অলপ পৰিপূৰ্ত্ত হব। যি কালত বঙ্গদেশত গদ্য-সাহিত্যৰ উদ্ভৱ হোৱা নাছিল সেই সময়ত অসমীয়াৰ এনে বিচিত্ৰ গদ্য-সাহিত্য আৰু বুৰঞ্জীৰ সত্য সংৰক্ষণৰ চেষ্টা দেখিলে আজিকালিৰ আশ্চৰ্য্যবিশ্মত অসমীয়াই পুলকিত নহৈ নোৱাৰে।

এই পুথি পাই অসমীয়া ৰাইজ আৰু মোগল বুৰঞ্জীত ৰাপ থকা সকলো অনুসন্ধিৎসুয়ে আনন্দ লাভ কৰিব সেই আশাৰে আমি ইয়াক প্ৰকাশ কৰিলোঁ। এই গ্ৰন্থ সম্পাদন আদি কাৰ্য্যত ডিপাৰ্টমেণ্টৰ বৰ্ত্তমান সহকাৰী শ্ৰীযুত বাসুদেব মিশ্ৰ বি-এ, আৰু ভূতপূৰ্ব্ব সহকাৰী শ্ৰীযুত উপেন্দ্ৰনাথ শৰ্মা বি-এ, আৰু শ্ৰীযুত জীৱনচন্দ্ৰ নাথ বি-এৰ পৰা সহায় পোৱা হৈছে।

গুৱাহাটী, আসাম।

ইং ১ অক্টোবৰ, ১৯৩০। }

শ্ৰীসূৰ্য্যকুমাৰ ভূঞা।

সূচীপত্ৰ

প্ৰথম আধা

প্ৰাচীন কামৰূপ

অস্তবৰ বংশ	১
ধৰ্মপাল	১
কেদুকলাই ব্ৰাহ্মণ	১
প্ৰতাপসিংহ আৰু চন্দ্ৰপ্ৰভা	২
আৰিমত্তৰ পিতৃহত্যা	২
বৈদ্যবগড় নিগ্ৰাণ	২
ফিঙ্গুৱা কোঁৱৰ	২—৩
বাৰভূঞা	৩
নৰকান্তবৰ বংশ	৩
সুৰাহ	৩
জিতাৰি বংশ	৪
আৰিমত্তৰ বংশ	৪
ফিঙ্গুৱা কোঁৱৰ	৪
মৃগাক্ষি	৪
বাৰভূঞা	৪—৫
হাবিয়া মণ্ডল	৫
অসমৰ পৱিত্ৰ নদ-নদী...	৫
বৰবাহন স্থাপিত মণিপুৰ নগৰ	৫—৭
ভালুক পাঞ্চ বা প্ৰতাপসিংহ ৰজা...	৭—৯

দ্বিতীয় আধা

বিশ্বসিংহ, নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়

হাবিয়া মণ্ডলৰ ভেণত মহাদেৱ	১০
বেহাৰৰ পাতত বিশ্বসিংহ	১০—১১
স্বৰ্গদেৱৰ স্থাপিত-সাক্ষিত বিশ্বসিংহ	১১
বিশ্বসিংহৰ পুত্ৰ নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়	১১
বিশ্বসিংহৰ অন্তিম অনুৰোধ	১১—১২
নৰনাৰায়ণ আৰু চিলাৰায়ৰ দ্বিত্বিচ্ছয়	১২
গৌড় যুদ্ধত চিলাৰায় বন্দী	১২
চিলাৰায়ৰ মুক্তি আৰু মৃত্যু	১২—১৩

তৃতীয় আধ্যা

ৰঘুদেৱ, লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিত

ঘিলাত ৰঘুদেৱৰ পাট স্থাপন	১৩—১৪
ৰঘুদেৱ আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ বিবোধ	১৪
ৰঘুনাৰায়ণৰ পুত্ৰ	১৪
বলীনাৰায়ণৰ মৃত্যু	১৪—১৫
পৰীক্ষিত আৰু বেহেৰুৱা কাজি	১৫
পৰীক্ষিতৰ বিৰুদ্ধে নকৰম-খাঁৰ অভিযান	১৫—১৬
পৰীক্ষিতৰে নকৰম-খাঁৰে যুদ্ধ	১৬
পাংসাৰ আগত পৰীক্ষিত আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণ	১৬—১৭
লক্ষ্মীনাৰায়ণ আৰু পৰীক্ষিতৰ বিদায়	১৭
পাংসাৰ সন্মুখত পুনৰ্বাৰ পৰীক্ষিত	১৭
ত্ৰিবেণী তীৰ্থত পৰীক্ষিতৰ দেহত্যাগ	১৭—১৮

চতুৰ্থ আধ্যা

নকৰম-খাঁৰ কোচৰাজ্য আক্ৰমণ

বিজয়পুৰত নগৰ	১৮
চা-জাঁহাক সহায় ভিক্ষা	১৮—১৯
কামৰূপত যৱন	১৯
পৰীক্ষিতৰ মৃত্যু	১৯
বলীকোঁৱৰৰ শৰণাপন	১৯

পঞ্চম আধ্যা

হাকোত সত্ৰাজিত

মহাৰাজাৰ বঙ্গাল অনুসন্ধান	২০
সত্ৰাজিতৰ অসম আক্ৰমণ	২০
যুদ্ধৰ আয়োজন	২০
বঙ্গালৰ আক্ৰমণ	২১
আহোমৰ পলায়ন	২১
যুদ্ধৰ যোগাৰ	২১
যুদ্ধ যাত্ৰা	২১—২২

যুদ্ধাৰম্ভ	২২
বঙ্গাল বধ	২২
বঙ্গাল বন্দী	২২—২৩
আহোমৰ জয়	২৩
মহাৰাজা ডিমৰুৱাৰ গৰাকী	২৩—২৪
দৰঙ্গ ৰাজ্য ধ্বংসাৱশেষ...	২৪
বঙ্গাল ধৰিবৰ ফন্দি	২৪
চামখৰাত গড়	২৪
বঙ্গালৰ পলায়ন	২৪—২৫
বিষয়াৰ শাস্তি	২৫
সন্ধিৰ যত্ন	২৫
বিৰাট কাৰ্জি বন্দী	২৫—২৬
তিনি কুঁৱৰীৰ মৰণ	২৬
সত্ৰাজিতৰ আক্ৰমণ	২৬
শৰণাগত সত্ৰাজিত	২৬
সত্ৰাজিতৰ পত্নী	২৬—২৭
মহাৰাজৰ মিত্ৰতা	২৭
চকাৰ কটকীৰ আগমণ...	২৭—২৮
মুঠদৰ মৰণ	২৮
সত্ৰাজিতলৈ কটকী	২৮
কটকীৰ কাৰ্য্য	২৮
সত্ৰাজিতক ধৰিবৰ উপায়	২৮—২৯
উমানন্দত সত্ৰাজিতেৰে দেখা-দেখি	২৯
সত্ৰাজিতৰ ষড়যন্ত্ৰ	৩০
সত্ৰাজিতৰ নিখুঁতস্বাতকতা	৩০

ষষ্ঠ অধ্যায়

পাংগাহী আমোলত কামৰূপৰ পৰগনা বিভাগ।

কোঁচৰজা ধ্বংসাৱশেষ	৩০—৩১
ছেখু ইনাহিমৰ কটোৰীৰ পৰগনা সংগঠন	৩১
কামৰূপৰ চৰকাৰৰ পৰগনা	৩১
চৰকাৰ চেকিবিৰ পৰগনা	৩১

চৰকাৰ পক্ষিণকুলৰ পৰগনা	৩২
চৰকাৰ বঙ্গাল ভূমৰ পৰগনা	৩২
পৰগনা নামৰ অৰ্থ	৩২—৩৩
গুৱাহাটীত মীৰ্জা জাহিনা	৩৩

সপ্তম আধ্যা

অসম-বঙ্গালৰ ৰণ

গাভৰুৱাৰ শৰণাপনা	৩৩—৩৪
বঙ্গালৰ লগত কাজিয়া	৩৪
বঙ্গাল বন্দী...	৩৪—৩৫
যুদ্ধ আৰু আহোমৰ জয়	৩৫
অভয়পুৰীয়াৰ পলায়ন	৩৫—৩৬
মাজুলীৰ বালিত বঙ্গাল	৩৬
হাজোত যুদ্ধ	৩৬—৩৭
হাজোত বঙ্গাল	৩৭
বৰুৱা বন্দী...	৩৭
মধুপুৰত বঙ্গাল	৩৭
ৰেঁকীত বঙ্গাল	৩৭—৩৮
পিকচাই বন্দী	৩৮
কালপানীত যুদ্ধ	৩৮—৩৯
অসমীয়া সৈন্যৰ পৰাজয়	৩৯
কলিয়াবৰৰ যুদ্ধ	৩৯
আহোম সেনাৰ পলায়ন...	৩৯—৪০
বিষয়াৰ বিপদ	৪০
বঙ্গাললৈ কটকী	৪০
নাওবৈচাৰ বিশ্বাসঘাতকতা	৪১
কটকীৰ অপমান	৪১
বঙ্গালৰ পৰাজয়	৪১
দুই বৰুৱালৈ বঙ্গালৰ পত্ৰ	৪২
স্বৰ্গদেৱলৈ আহলায়াৰ-খাঁৰ পত্ৰ	৪২—৪৩
আহলায়াৰ-খাঁৰ পত্ৰৰ সিদ্ধান্ত	৪৩—৪৪
মোমাই-তামূলীৰ প্ৰশংসা...	৪৪
ভিতৰুৱা মনান্তৰ	৪৪—৪৫
নবাবৰ পত্ৰ	৪৫—৪৬
কটকীৰ আশ্বাস	৪৬
আহলায়াৰ-খাঁৰ বৰবৰুৱালৈ পত্ৰ	৪৬—৪৭
স্বৰ্গদেৱ আৰু কটকী	৪৭—৪৮

আহলায়াব-খাঁৰ বৰবৰুৱালৈ দ্বিতীয় পত্ৰ	...	৪৮—৪৯
ভিতৰুৱা কাজিয়া	...	৪৯
নবাবৰ উকিলৰ বিবাদ	...	৫০—৫১
নবাবৰ পত্ৰ	...	৫১

অষ্টম অধ্যায়

হাজোত ফৌজদাৰ মীৰ্জা-নাথুলা

আহোমৰ পাণ্ডু অধিকাৰ	...	৫২
জয়নাৰায়ণ ৰজা	...	৫২—৫৩
পাণ্ডু-শৰাইত আহোম	...	৫৩
বিষয়াৰ শাস্তি	...	৫৩—৫৪
ছাস্তা-খাঁলৈ কটকী	...	৫৪—৫৫
কটকীৰ সনালোচনা	...	৫৫—৫৬
ছাস্তা-খাঁৰ উদ্ভৱ	...	৫৬—৫৭
অসমীয়া কটকীৰ বিদায়	...	৫৭—৫৮
বৰফুকনলৈ ছাস্তা-খাঁৰ পত্ৰ	...	৫৮—৫৯
অসমীয়া সৈন্যৰ কাৰাজ	...	৫৯
আহোম বঙ্গালৰ কটকীৰে কথা-বাৰ্তা	...	৫৯—৬০
ছাস্তা-খাঁলৈ বৰফুকনৰ পত্ৰ	...	৬০

নবম অধ্যায়

মীৰজুমলাৰ অসম আক্ৰমণ

মীৰজুমলাৰ আক্ৰমণৰ এটি উপকথা	...	৬১
আহোমৰ পৰাজয়	...	৬১—৬২
বিষয়াৰ ঠাই সলনি	...	৬২—৬৪
আহোমৰ বল ক্ষয়	...	৬৪
ত্ৰিপামত বঙ্গাল	...	৬৪
দিলাল-খাঁৰ ৰাজমহীলৈ পত্ৰ	...	৬৫
মহাৰাজাৰ পাংসাৰ লগত বৈবাহিক মিত্ৰতা	...	৬৫—৬৬
খানখানা ভনীমালে	...	৬৬
বিষয়াৰ শাস্তি	...	৬৬—৬৭
পাংসালৈ স্বৰ্গদেৱৰ পত্ৰ	...	৬৭—৬৮
জয়স্বৰ্ণসিংহৰ পাংসালৈ কৰ-কাটন আৰু মৃত্যু	...	৬৮—৬৯

লাচিত বৰফুকনৰ মৃত্যু	৯৭
ৰামস্বৰূপৰ মৃত্যু	৯৭
ডেৰেবাই পত্নী ৰাজাসকল	৯৭—৯৮
নবাব আৰু স্বৰ্গদেৱৰ পত্নী	৯৯
চিহ্নাৰ্ণি গড়	৯৯

দ্বাদশ অধ্যায়

গুৱাহাটীত নবাব মনচুৰ-খা

নবাবৰ গুৱাহাটী আক্ৰমণ	১০০
পৰ্বতীয়া বজাৰৰ মৃত্যু	১০০—১০১
লালুকসোলা বৰফুকন বধ	১০১
চুলতান আজমতাবাৰ পত্নী	১০১—১০২
বঙ্গালৰ পৰাজয়	১০২—১০৩
বিষয়াৰ শান্তি	১০৩—১০৪

APPENDIX A

গুৱাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত

গুৱাহাটী অঞ্চলৰ পিৰি-তীৰ্থসমূহ	১০৫—১১০
--------------------------------	-----	-----	---------

APPENDIX B

কামৰূপৰ দুৱাৰ পৰগনা

ফুকন ৰাজখোৱাৰ ভাগে কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চল	...	১১১
--	-----	-----

APPENDIX C

General view of the History of Kamrupa	১১২—১১৭
--	---------

By—

DR. FRANCIS BUCHANAN, M.D., M.R.A.S.

2

3

4

5

কামৰূপৰ বুৰঞ্জী ।

প্ৰথম আখ্যা ।

প্ৰাচীন কামৰূপ ।

অসুৰৰ বংশ ।—শ্ৰীকৃষ্ণায় নমোনমঃ । দ্বিতীয়-মুনিশিলাৰ পৰা মানস নদীক লাগি কামপৃষ্ঠ অস্তগত সোণকোষ সহিত কামপৃষ্ঠ । ববসোণকোষৰ পৰা মোৰঙ্গৰ দো-সীমাক লাগি বহুপৃষ্ঠ । কলঙ্গ নদীৰ পৰা কড়েবাৰীৰ কৈলাস নদী পৰ্য্যন্ত ভদ্ৰপৃষ্ঠ । দিকৰ-বাহিনীৰ পৰা দ্বিতীয় মুনিশিলাক লাগি সোণাৰপৃষ্ঠ । এই চাৰি পৃষ্ঠৰ বাজা প্ৰথমে ব্ৰহ্মাৰ পুত্ৰ নৈবঙ্গ দানৱ, তান পুত্ৰ হতকাসুৰ, তান পুত্ৰ সম্বাহুৰ, তান পুত্ৰ ৰজেশ্বৰ । তাৰ পাচে ভিনু-বংশী নৰকাসুৰ, তান পুত্ৰ ভগদত্ত, তান পুত্ৰ ধৰ্মপাল, তান পুত্ৰ কৰ্মপাল, তান পুত্ৰ পৃথ্বীপাল, তান পুত্ৰ সুবাহ । ৰাজ্যক অনীতি অন্যায় কৰে যেন কামাখ্যাই ক্ৰোধ হৈ কৈলাসক খেদাইলেক । ১ ॥

ধৰ্মপাল ।—পাচে গৌৰৰ পৰা ধৰ্মপাল নামে ক্ষত্ৰিৰ ৰাজ্য হল আহি গোদণ্ড পৰ্ব্বতত পাট কৰি ৰাজ্য হৈ গৌৰৰ, কনোজৰ, মন্দাৰতলাৰ, জবই সাহানৰ, তিৰুটৰ, বাৰকাৰ, এই ছয় ঠাইৰ ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ, কলিতা আনি পণ্ডিতৰ সভা কৰি ৰাজ্যই কৰে । ২ ॥

কেন্দুকলাই ব্ৰাহ্মণ ।—পাচে কেন্দুকলাই ব্ৰাহ্মণে কামাখ্যাক পূজা কৰি গীত গায় । গীতত তুষ্ট হৈ দেৱী দিগম্বৰী হৈ নাচে । এই কথা শুনি ৰাজ্য বায়ুৰ্ণক বোলে, “কামাখ্যা কিৰূপে নাচে মোক দেখাও ।” বায়ুৰ্ণে বোলে, “তুমি কুদ্ৰাক জালাই আঁৰ হৈ থাকিবা, মক্ৰি দেখাম ।” পাচে কেন্দুকলাই প্ৰজাৰ সঙ্গ চাপৰি বজাই গীত গায়, এতেকে দেৱী নাচিব লাগিল । ৰাজ্যক কুদ্ৰাক জালাই দেখি লাজ পাই দেৱী বিবত্ৰে উবুৰি হৈ পৰিল । ক্ৰোধ হৈ ৰাজ্যক শাপ দিলে, বোলে, “তোৰ বংশে মোক দেখিলে তৎকালে মৃত্যু হবো, কেন্দুকলাইৰো বংশ ছেদ হবোৰ ।” ৩ ॥

প্ৰতাপসিংহ আৰু চন্দ্ৰপ্ৰভা ।—বৰ্মপালৰ পুত্ৰ বজ্জপাল, তান পুত্ৰ সোমপাল, তান পুত্ৰ প্ৰতাপসিংহ কন্যাকা গ্ৰামত পাট কৰিলেক আৰু উজানিৰ ভূঞাসকলক মাৰি এক পাট কৰি বৰবাজা হোৱা। তান পুত্ৰ আৰিমত্ত । প্ৰতাপসিংহ ভাৰ্য্যা ই সহিতে ব্ৰহ্মপুত্ৰত স্নান কৰি আহিল। বাতি ব্ৰহ্মপুত্ৰই স্বপ্ন দেখাইলেক, বোলে, “তোৰ ভাৰ্য্যা চন্দ্ৰপ্ৰভাক মোক দি। নেদে যেন গ্ৰাম, নগৰ তল কৰি বাজা মাৰি আহো।” বাজাৰ পাত্ৰ-মন্ত্ৰী বাজাত গোচৰ দিলে, বোলে, “তোমাৰ এটা ভাৰ্য্যাক থাকি বাজা নষ্ট হয়। ই ভাৰ্য্যাত স্নেহ এৰা।” পাচে বাজাই সালকৃত্য কৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰক দিলে। ব্ৰহ্মপুত্ৰে স্তত দিন অন্তৰত নীলাচলৰ আমৰাজুৰিত তুলি ধলে। একে ব্ৰাহ্মণে পাই জীউ বোধে প্ৰতিপালন কৰিলে ৮ ॥

আৰিমত্তৰ পিতৃহত্যা ।—পাচে পুত্ৰ এটি জন্মিল। এটা সৰ্পে শয্যাত ছত্ৰ ধৰি আছে। প্ৰতিপাল কৰা বামুণক কামাখ্যা স্বপ্ন দেখাইলেক, বোলে, “কামৰূপৰ ৰাজা হব।” আৰি মাহৰ আকৃতি মুখ-মাথা যেন, বামুণে আৰিমত্ত ৰাজাৰ নাম ধলে। পাচে আৰিমত্ত ৰাজা হই ইখানৰ লোক বশ্য কৰি উজানিৰ ৰাজা প্ৰতাপসিংহৰ লগত যুদ্ধ হল। বাপক বুলি নেজানে, যুদ্ধত প্ৰতাপসিংহ পৰিল। কিৰি আহি মাকত কলে। মাকে প্ৰতাপসিংহৰ মৰণ শুনি ক্ৰন্দন কৰি পুতেকত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পূৰ্ব বৃত্তান্ত কলে। পুতেকে বোলে, “তোক অনাৱ কৰি ব্ৰহ্মপুত্ৰক দিলে। এই পাপে মোৰ হাতত অকালত মৃত্যু হল।” পাচে চন্দ্ৰপ্ৰভা অনুগামিনী হল। আৰিমত্তেও অকাল প্ৰায়চিত্ত কৰি প্ৰতাপসিংহৰ প্ৰেত-কাৰ্য্য কৰি কামৰূপত ৰাজা হৈ আছে। ৫ ॥

বৈদ্যৰগড় নিৰ্মাণ ।—পাচে একো পৰ একো পালা কৰি গড় এটা ৰাখিলেক। গড় ৰাক্ষোতে বিহ-পৰুৱা সাপে মানুহক খায়। এটা বৈদ্যে আহি গুণ কৰি কহিলেক,—“বৈদ্যৰ নাম লৈলে সাপে পৰুৱাই খাব নোৱাৰে।” পাচে ঠাঠে “বৈদ্য বৈদ্য” বোলে যেন নাগায়। একাৰণ বৈদ্যৰ গড় ক্ষাতি হল। গড়ৰ ভিতৰে ছয় কুৰি পুখুৰী ৰাখিলেক। ৬ ॥

কিছুৱা কোঁৱৰ ।—পাচে কামৰূপৰ বংশ কিছুৱা নাম ৰাজা বিহাৰৰ পৰা সিদ্ধিগিৰি ৰাজ্য বশ্য কৰি ঠাটি ঠাই লক্ষ্মণকুলত গড় দি বৰভাগৰ সোণকুৰিহা গাঁৱত গড় দি বৈদ্যগড়ত আৰিমত্ত ৰাজাৰ লগত যোৱা যুদ্ধ হল। যুদ্ধ জিনিব নোৱাৰি আৰিমত্তৰ ভাৰ্য্যা বজ্জমালান লগত কথা-বাৰ্তা হল। তাই কৈ পঠালে, বোলে,—“ধনুৰ কোঁৱৰত খাৰ ৰঁহিম, তৰে বাৰ্তা দিন, যুদ্ধ কৰিবোক

এতেকে বণ জয় হব।” পাচে সেই প্ৰকাৰ কৰিলত যুদ্ধ হল। কলাখাৰ পান্নাৰি-হাৰা-খাৰ হিলাই কাঁড় নচলে। ফিঙ্গুৱা বণ-জয় হল; আৰিমত্ত নদীত ডুব দি কিবা হল। পাচে আৰিমত্তৰ ভাৰ্য্যা বক্তমালাক ফিঙ্গুৱাই আনি মাৰিলেক বোলে. “আপোনাৰ স্বামীত বিশ্বাস নাই, আমাত কি বিশ্বাস!” তাৰ পাচে ফিঙ্গুৱাক মাৰি আৰিমত্তৰ পুত্ৰ নক্তসিংহ ৰাজা হল। পাচে এটা ব্ৰাহ্মণী গমন কৰিলেক যেন, ব্ৰাহ্মণৰ শাপে ৰাজ্য হৰাল। ৭॥

বাবভূঞা।—বাবভূঞাৰ ৰাজ্য হল। পাচে স্বৰ্গ মহাৰাজাৰ ঘৰ সান্দিকৈ সবাকৈ মাৰি কড়ৈবাৰীৰ হাখীশালত গড় বান্ধিলেক। ঘিলা-বিজয়পুৰ মাৰি কৰতোয়া গঙ্গাত আলি পুখুৰী দি আছিল। আত পাচে বঙ্গালৰ মহলন্দ-গাজী কেইদিন আমল কৰিছিল। পাচে হুচন-ছাহ পাংগাৰ বেটা চুলতান গয়াছুদ্দিন, সি গৰুড়াচলত মৰিল। পাচে আৰু বাবভূঞাৰ ৰাজ্য হল। ৮॥

আৰু এখন বুৰঞ্জীত প্ৰাচীন কামৰূপৰ কথা এই দৰে লিখা আছে:—

কামৰূপ দেশৰ যি যি ৰজাসকল হৈ গেছে তাৰ লেখা :—

নৰকাসুৰৰ বংশ।—সত্য যুগত ব্ৰহ্মাৰ সন্ততি সন্ধ্যাসুৰ ৰাজা; তাৰ পাট বঙ্গমাটিত। তাৰ পুত্ৰ মহীৰঙ্গ ৰাজা; তাৰ পাট বেলতলাৰ মৈৰোকা পৰ্বতত। তাৰ পুত্ৰ ষাটকাসুৰ; তাৰ পাট শৰণীয়া পৰ্বতৰ পশ্চিমে। বিষ্ণুৱে ষাটকাসুৰক মনাই নৰকাসুৰক ৰাজা পাতিলে। ত্ৰেতাৰ অৰ্দ্ধ ভাগ গল। পাচে কলিযুগৰ আদিত দুৰ্ব্বিনীত দেখি নৰকাসুৰক মাৰি কৃষ্ণদেৱে তাৰ পুত্ৰ ভগদত্তক ৰাজা পাতিলে, কুৰু-পাণ্ডৱৰ যুদ্ধত ভগদত্ত মৰিল। তাৰ পুত্ৰ ধৰ্ম্মপাল ৰাজা; তাৰ পুত্ৰ কামপাল ৰাজা। নৰকাসুৰক আদি কৰি ১৯ পুৰুষ ৰাজা হল। ৯॥

সুৰাহ।—অন্তত সুৰাহ ৰাদা। বিক্ৰমাদিত্যৰ যন্ত্ৰৰ যৌৱা সুৰাহএ ধৰিলে। পাচে বিক্ৰমাদিত্য সসৈন্য সহিতে খেদি আহিল। সুৰাহ ৰাজা সুবল নামে পুত্ৰ ভাৰ্য্যা সহিতে পলাই যাই হিমালয়ত তপস্যা কৰি আছে। কলিৰ শেষত সুবল আহিল। চক্ৰৱৰ্তী ৰাজা হল। নৰকাসুৰৰ বংশ সুবল অন্ত কৰি সমাপ্ত। তাত পাচে তাৰ মন্ত্ৰী স্তমতি নান, কৈবৎসৰমান ৰাজা হল। ১০॥

জিতাৰি বংশ।—তাত পাচে দ্ৰাবিড়ী দেশৰ জিতাৰি নামে ক্ষেত্ৰি আসি মাধৱত সেৱা কৰি কামৰূপত ৰাজা হল। কুব্ৰেচলত পাট কৰিলে। জিতাৰিক আদি কৰি ৰামচন্দ্ৰক অন্ত কৰি ১৭ সোতৰ পুৰুষ ৰাজা হল। ১১ ॥

আৰিমত্তৰ বংশ।—পাচে ৰামচন্দ্ৰৰ নগৰত স্তম্ভৰী কন্যা এক আছিল, শূদ্ৰাণাহে; সেই কন্যা সখীসকল সহিতে লোহিত্যত স্নান কৰিবলৈ গল। ব্ৰহ্মপুত্ৰ ক্ষোভিত হৈ সেই কন্যাক বনিলে ডুবুৰাই নি। ব্ৰহ্মপুত্ৰত হস্তে সেই কন্যাত আৰিমত্ত নামে পুত্ৰ হল। আৰিমত্তে কমতেশ্বৰৰ দুৰ্লভেন্দ্ৰক মাৰি বেহাবত ৰাজা হল। তেঁও পৰা আহি কামৰূপত ৰামচন্দ্ৰ ৰাজাক মাৰি বৈদ্যৰগড় নামে পাট কৰিলে। কত দিন অন্তৰে বিশ্ণুনাথৰ উত্তৰে প্ৰতাপ-পুৰ নামে গড় কৰিলে। পুনৰ্বাৰ কামৰূপলৈ আহি ভোগ্য কৰি আছিলে। ১২ ॥

ফিল্মুৱা কোঁৱৰ।—পাচে দুৰ্লভেন্দ্ৰৰ ভাতিজাক ফিল্মুৱা নামে কোঁৱৰ চপনিত কোঠ কৰি আছিল। খাচিনিয়াৰ হৈ সেই কোঁৱৰে মালিনী-দ্বাৰে ৰাজাৰ মুখ্য ভাৰ্য্যা সহিতে কথা কৰিল। গড়ৰ উত্তৰ ফালে সিদ্ধি খনাই ফিল্মুৱা কোঁৱৰ ৰাজাৰ ভাৰ্য্যাৰ ঠাইলৈ গল। ই কথা ৰাজা পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সকলোৱে জানিলে। পাচে ৰাজাই দুই কোঁৱৰক ধৰি আনি তলে-ওপৰে কাইট দি গাডিলে। কোঁৱৰৰ পুত্ৰ ভাৰ্য্যা, মালিনীৰ বংশ সকলোকে কাটিলে। এই কথাত লাগি পাত্ৰ-মন্ত্ৰীসকলৰ ৰাজালৈ অৱহেলা হল। সেই অপমানত লাগি, ঈশ্বৰক চিন্তি ৰাজা দেহ এৰিলে। ১৩ ॥

মৃগাঙ্ক।—তেওঁৰ পুত্ৰ শূকৰাঙ্ক ৰাজা হল। কতদিন ৰাজ্য ভোগ কৰি আছিল। পাচে অশুভ্ৰাত্ত দেহ এৰিলে। তাৰ পুত্ৰ শূকৰাঙ্ক ৰাজা হল। কত দিন অন্তৰে প্ৰতাপপুৰ নগৰলৈ গল। তেওঁৰ পুত্ৰ মৃগাঙ্কক ৰাজা পাতি বিশ্ণুনাথত গৈ দেহ এৰিলে। কৰতোষাক সীমা কৰি শদিয়া পৰ্য্যন্তে ৰাজ্য ভোগ কৰি দেহ এৰিলে, পুত্ৰ নহল। ১১৬০ শকৰ পৰা আৰিমত্তৰ চাৰিপুৰুষ ১৪০০ শকলৈকে ভোগ কৰিলে। ১৪ ॥

বাৰভূঞা।—যাত অন্তৰে বাৰভূঞা হল। সেই কালত হুচেন-ছা পাংসাৰ চুলতান বলৱন্ত গয়াছুদিন কামৰূপলৈ আহিল; মঠ-নগুপ ভাঙ্গিলেহি। তাৰ লগত ঘোঁৰা ১২ হাজাৰ, তুৰ্গকি ১৩ হাজাৰ, তেজি ঘোঁৰা সহিতে

শুনি ৰাজা বৰ আনন্দ হল : বোলে, “ভাতিজাই বাকু ভাৰিছে, ই গোটি উত্তম কথা।” পাচে দণ্ড-ছত্ৰ সিংহাসন দি ঘিলাত ৰাজা কৰিলে। মহাৰাজা ৰঘুদেৱনাৰায়ণ সম স্তম্ভৰ পুৰুষ নাই। বত্ৰিশ বৎসৰ ৰাজাই কৰিলেক। ২৮ ॥

ৰঘুদেৱ আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ বিবোধ।—পাচে ৰাজা নৰনাৰায়ণে ৰঘুদেৱত কৰ-ভাৰ খোজে, যেন তাগ্ৰিৰ লগত ৰণ একবাৰ মাত্ৰ আছিল। নৰনাৰায়ণ পৰলোক হল। তান পুত্ৰ লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ লগত ৰণ হল। বলে নোৱাৰি ৰাজা উচ্চ হৈ আছিল। সেই বণতে ৰাজা ৰঘুদেৱৰ ছত্ৰখান বেহাবতে ৰহিল। লক্ষ্মীনাৰায়ণে ৰণ জিনি ৰাখিলেক। ৰঘুদেৱ ৰাজাৰ শিল-পাঁ, ফতে-খাঁ, পুৰন্দৰ লক্ষৰ ৰাজা জোঞাই, নিতাইচন্দ্ৰ নাজিৰ, ঠাকুৰ পঞ্চানন্দ, কবীন্দ্ৰপাত্ৰ, গদাধৰ বৰুৱা, আনো বৰা-বুৰাক সহিতে মন্ত্ৰণা কৰি বেহাৰ মাৰিবাক যতন হল। আকে শুনি লক্ষ্মীনাৰায়ণ ঘিলাক খেদি আহিল। ৰাজা ৰঘুদেৱ জিকিল। লক্ষ্মীনাৰায়ণ উচ্চ হৈ গোল। ৰঘুদেৱ ৰাজাৰ বৰা-বুৰাক একো হানি নহল। ২৯ ॥

ৰঘুনাৰায়ণৰ পুত্ৰ।—পৰীক্ষিত, ইন্দ্ৰনাৰায়ণ, যদুৱাৰ, ভৱসিংহ, মুকুলদেৱ, বলীনাৰায়ণ, মানসিংহ, মহীন্দ্ৰসিংহ, গোহাঞি-মণল, গোহাঞি-ৰাঘচান্দ, স্তম্ভনাৰায়ণ, গোহাঞি-ময়দান, গোহাঞি-মেহনাৰায়ণ, মধুনাৰায়ণ, বৃষকেতু, অন্নস্তনাৰায়ণ, প্ৰতাপনাৰায়ণ, বিজয়সিংহ। পাচে অধ্যায় মাসৰ পৃথিমা তিথিত মহাৰাজা ৰঘুনাৰায়ণ স্বৰ্গী হল। ৩০ ॥

বলীনাৰায়ণৰ মৃত্যু।—পৰীক্ষিতে ইন্দ্ৰনাৰায়ণক মেচ লগাই ঘাৰ মুচৰি মাৰি ৰাজা হল। এই গণ্ডগোল শুনি লক্ষ্মীনাৰায়ণ কামাখ্যা গুৰিৰ দুৱাৰে ঘিলা সোমাল। বৰ বণ হল। সেই বণতে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ভাই বলীনাৰায়ণ পৰিল। পৰীক্ষিতনাৰায়ণৰ কপাবৰ নানী বৰছি হানি মাৰিলেক; সন্ধ্যা সময় কোনোবা চৰদাৰ বুলি নাজানি মাৰিলেক। পাচে বলীনাৰায়ণ বুলি জানি, আপোনাৰ তৰোৱাল থমাই বলীনাৰায়ণৰ আগত দিলেক, বোলে, “তুমি ৰাজাৰ ভাই, মঞি পাটক হৈ তোমাক মাৰিলো। এতেকে তোমাৰ হাতে মোক কাটা, প্ৰাৰ্শ্বিত হোক।” বলীনাৰায়ণে বোলে, “তোক মাৰিলে কি হব? সহজে মঞি জীবাৰ নুই। বিশেষ যাৰ লোণ খাব তাৰ কাৰ্য্যত থাকি অকথা কৰিবাকো পাৰ। আৰু অজ্ঞানত মাৰিছাই, তোৰ একো অপৰাধ নাই।” এই বুলি বলীনাৰায়ণ মৰিল। পাচে পৰীক্ষিতে

বজ্জীনাৰায়ণক আনি আগৰ চন্দনেৰে বিৰিপূৰ্বক কাষ্ঠসংস্কাৰ কৰি অস্তি বেহাৰক পঠাই দিলেক। সেই ৰণতে পাৰ কাজি সহিতে বাৰজন কাজি ধৰি আনিলেক। ৩১ ॥

পৰীক্ষিত আৰু বেহেবৰা কাজি।—ৰাজ্যৰ মহীভূতসিংহ হাখী লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ ঠাই উদ্ভাইলেক। আৰু লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ দুই হাখী পৰীক্ষিতে ৰণত ধৰি আনিলেক। লক্ষ্মীনাৰায়ণে মহাদৈৱ সহিতে ভাগি গল। পৰীক্ষিতৰ লগৰ এক পাঠানে লক্ষ্মীনাৰায়ণক ধৰিবাক খুজিলেক। পৰীক্ষিত ধৰিবাক নেদিলেক, বোলে, “খুড়ী লগত আছে, ৰাজে গৰিহা কৰিনোক।” পাচে লক্ষ্মীনাৰায়ণ ৰণতছ হুই বেহাৰ গল। পাচে ধৰি আনা কাজিসকলে পৰীক্ষিতক সেৱা কৰিলেক। পাৰ কাজি সেৱা নকৰিলেক। ৰাজা পৰীক্ষিতে পাৰ কাজিত পুছিলেক, “আন কাজি মোক সেৱা কৰিলেক, তঞি দেখোঁ সেৱা নকৰিলি, কাৰণ কি?” পাৰ কাজি বোলে, “এই মুণ্ডে মহাৰাজা লক্ষ্মীনাৰায়ণক সেৱা কৰিছোঁ, তোমাক সেৱা কৰিবা নোৱাৰোঁ।” সেই খঙ্গে নিতে দহোটা কৰি ডিয়া মাৰিছিল। তথাচো সেৱা নকৰিলেক। অমন্ত্ৰে লক্ষ্মীনাৰায়ণৰ কটকী পৰীক্ষিতৰ ঠাই পঠাই দিলে, বোলে, “মোৰ কাজিসকলক এৰি দেওক।” পৰীক্ষিতে বোলে, “মোৰ বাপৰ চত্ৰ বেহাৰত এৰি আহিছি, মোকো সেই চত্ৰ দিওক।” পাচে চত্ৰ দি পঠাইলেক, পৰীক্ষিতও বাঁটা-বাছন দি কাজিসকলক বিদায় দিলেক। পাচে পাৰ কাজি পৰীক্ষিতক সেৱা কৰিলেক। ৰাজা বোলে, “এগে যে সেৱা নকৰিলি, এতিয়া সেৱা কৰিলি, কাৰণ কি?” সি বোলে, “মহাৰাজা লক্ষ্মীনাৰায়ণ যেমত তুমিও সেমত। কিন্তু তেতিয়া সেৱা কৰিলি বুলিবা জীউৰ কাতৰে সেৱা কৰে।” এতেকে কাজিসকল বিদায় হ'ল। ৩২ ॥

পৰীক্ষিতৰ বিৰুদ্ধে মকৰম-খাঁৰ অভিযান।—পাচে বৎসৰ বৎসৰ পৰীক্ষিতে বেহাৰ মাৰি আনে। উপদ্রৱ সৈন্যক নোৱাৰি ৰাঁসকক দি পাংসা বৰিল যায়। আৰু গোচৰিলে, বোলে, “পৰীক্ষিতৰ কাৰণ ৰাজাই কৰিব নোৱাৰোঁ।” পাংসাই নবাব মকৰম-খাঁক আদ্য কৰি, বাইশ উমৰাও লগত দি লক্ষ্মীনাৰায়ণক বিদায় দিলেক, বোলে, “পৰীক্ষিতক ধৰি আনিবি, জীউ নামাৰিবি।” মকৰম-খাঁ আহিতে শ্ৰমদ্রৱ ৰাজা বঘুনাথ ৰায় গোচৰ দিলেক, বোলে, “পৰীক্ষিতে বিস্তৰ উপদ্রৱ কৰে।” তাক আশ্বাস কৰিলেক। সিও

কথা শুনি ৰাজা বোলে, “ই তীৰ্থকেহি নাপায়। কেইদিন জীৱন!” এই সংকল্প কৰি, দান-দক্ষিণা কৰি দেহ-তাগ কৰিলেহে। কবীন্দ্রপাত্ৰৰ বোটা কৰিশেখৰ, শ্ৰীৰাম লক্ষৰক আদ্য কৰি, ৰাজ্যৰ লগৰ মানুহ পাংসাৰ আগ কৰি দিলেহে। পাংসা শুনি অসন্তোষ হল। পাচে কৰিশেখৰক কানুগোঠি বিষয়-বিলায়ত কোঁচ-হাজোৰ দিলেহে। আনো ৰাজ্যৰ লগৰ কাকো চৌধাৰী কেতোকো পাটৰাৱী, লক্ষৰ বিষয় দি নৰাৰ বিদায় দিলে। ৩৮ ॥

চতুৰ্থ আখ্যা ।

নকৰম-খাঁৰ কোঁচৰাজ্য আক্ৰমণ।

বিজয়পুৰত নগৰ।—কামৰূপ বেহাৰত বিশ্বসি-ত ৰাজ্য কোঁচৰ। তান পুত্ৰ নৰনাৰায়ণ ৰাজা হল। নৰনাৰায়ণ ৰাজ্যৰি ভাই শুক্লবজ কুমৰ। তান গুত্ৰ ৰঘুনাৰায়ণ। নৰনাৰায়ণ ৰাজ্য হৈ আছিলে ওক্লবজ পুত্ৰ ৰঘুনাৰায়ণে নগৰৰ ৰাজ হৈ আপোনাৰ বাহনৰে ৰাজ্য হন কামৰূপত। আঁজাৰা গ্ৰামত ছিলানন্দী তীৰে বিজয়পুৰত নগৰ পাতি বহিল। নৰনাৰায়ণে মুহুৰিক মনে সাজি গল। পাচে ৰঘুনাৰায়ণে আপোনাৰ বত মহাদৈ আচে সবাকো ধোঁৰাত তুলি ছাতে বনু ধৰাই সমুখে পঠালে। নৰনাৰায়ণে বোলে, “পুত্ৰ-ৰঘুসকলেহে বুদ্ধক আছে।” ৰাজ্য লজ্জা হয় উলটি গল, হৃদ-কন্দল নহল। তাত পাচে দুয়ো ৰাজ্য নৃত্য হল। ৩৯ ॥

চা-জাঁহাক সহান ভিকা।—বেহাৰত তান পুত্ৰ লখীনাৰায়ণ ৰাজা হল। বিজয়পুৰে পৰীক্ষিতনাৰায়ণ ৰাজা হল। তাত পাচে দুয়ো ৰাজ্য যুদ্ধ হল। পৰীক্ষিতে আগবাঢ়ি বেহাৰকো মাৰেগৈ। লখীনাৰায়ণ বলে নাটে। একদিনা লখীনাৰায়ণ তাত বন্দীদেৱনাৰায়ণক ৰণত পাই তত কালে পৰীক্ষিতে মাৰিলে। লখীনাৰায়ণে কিছু কৰিব নোৱাৰি ভাইৰ শোকে চা-জাঁহা পাংসাৰ শৰণে পৰিলেগৈ, বোলে, “মঞি কামৰূপৰ ৰাজ্য, তোমাৰ আমি ভূতা ভৈলোঁ। তুমি আমাক পুত্ৰবতে পাল। আমাৰ পিতৃ-পিতামহে সৰ্ব্বকালে ৰাজ্য আছিল। এখন মোৰ ভাতৃ-পুত্ৰ, পাত্ৰ-মন্ত্ৰী সসে আলচি ৰাজ্য হৈ মোক দেশৰ ডাকি খেদে। মোৰ সোদৰ ভাইকো মোৰ আগতে

বঙ্গালৰ আক্ৰমণ।—পাচে চাউলাই কোঁৱৰ প্ৰমুখ্যে খাম্পুত বৰগোহাঞি লাকো বৰপাত্ৰৰ আনো বজাবৰ্গ সমন্বিতে যত লোক চামখৰাত বহিনগৈ। পাচে মহাৰাজাও গৈ আগিযাবন্ধত বহিনগৈ। বঙ্গালেও বাৰ্তাক পাঠি সাজু হই আছি ভড়ৰী কাখৰে বহিনচি। আহোমো ভড়ৰীক মধ্য কৰি গড় দিয়া থাকিল। এইমতে এক মাস দেখা দেখি ছয়া থাকিল। আহোমৰো আগ্ৰ-আন সেনামানে ভড়ৰী কাখৰে গৈ বঙ্গালেৰে মাতামাতি কৰি থাকে। পাচে একদিনা বঙ্গালো ঘোঁৰা নাবত তুলি কাপৰে নাকি ভড়ৰী পাৰ হৈ আহোমক ধৰিলে। পাচে বৰচেচিয়াৰ পুত্ৰ বতীয়া ডেকাক কানিলে, বিংচাপাত্ৰক ধৰি নিলে, পিত্তনীয়া গোহাঞি পলাই এবান। আনলোকো কিছু পৰিল, পুষ, গল। ৪৭ ॥

আহোমৰ পলায়ন।—শুক্ৰবাৰে মাঘৰ সংক্ৰান্তিৰ দিনা, তেলে সমস্তে বৰঙ্গা, আন লোকসকলো ভাগি আছি ভড়ৰী গড় এৰি চামখৰাত বহতি। পাচে ৬ ৰে এই কথা শুনি আপোনাৰ দদানেক চাউলাই কোঁৱৰক সবাৰে উপৰি অধিকাৰ কৰি দিছিল, তাকে মাৰিবাক মনে ধৰি আনিলে। পাচে আইকুঁৱৰীয়ে মাতিহে এৰঙ্গালে। আৰু বৰগোহাঞিৰ নেওগ বৰং চেচিয়াৰ নাতি, বুনাগোহাঞিৰ নেওগ লেচাট-ফিচিকা, বৰপাত্ৰ-গোহাঞিৰ নেওগ পোৱালি লামুম গোহাঞি, এই সমস্তকে খছি ধৰি আনিব দিলে। ৪৮ ॥

যুদ্ধৰ যোগাৰ।—পাচে সেই বেলা হাড়ি, মতি, প্ৰমুখ্যে যতক আনো গড়ভিতৰিয়া কাড়ী আছিল সনে ৰাজাক বুলিবাক লাগিল, “স্বৰ্গদেৱ! তুমি মহাৰাজা হৈ কি কাৰণে বালিত দুখ পাঠি আছা, আমাক যুদ্ধলৈ কিব পঠাই নেদা? আমাক কি কাৰণে কাড়-বন্দু শিকাইছা?” তেবেসে লেচাম চিৰি; প্ৰমুখ্যে যত আনো গড়ভিতৰিয়া কাড়ী আছিল সকলোকো পঠাই দিলে, ভড়ৰীৰ গড় পুনৰ্বাৰ নবীন হব হেন বুলিলে। এই কথা গোহাঁইবোৰে শুনিলে, বোলে, “তিনি নেওগ সমে কোঁৱৰক যে ধৰি নিলে আমাতেহে খছে।” ৪৯ ॥

যুদ্ধ-যাত্ৰা।—পাচে ৰাজাগণে সমে গোহাঞিবোৰে আনচ কৰি ভড়ৰীয়ে উজাই তিনি খন দলঃ বান্ধিলে ভড়ৰীত পাৰ হৈবাক লাগি। পাচে এই কথা ৬ ৰে শুনি চাউলাই কোঁৱৰকো তিনি নেওগকে নামাৰি পঠাই দিলে। পাচে খাম্পুত বৰগোহাঞি, লাকু বৰপাত্ৰ, তিপাম ৰজা, নাম-কপীয়া ৰজা, চাৰিং ৰজা, কনক সন্দিকৈ, বক বৰচেচিয়া, লেচাট-পেচৰ,

চৰকাৰ দক্ষিণকূলৰ পৰগনা ।—চৰকাৰ দক্ষিণকূলৰ তলে,—পৰগনে সান্তোৰ, আৰ তলে পাঁচ তপা,—তপে বগবিবাৰী, তপে চামুৰীয়া, তপে বেকেলী, তপে হালজাল ওজাখেলি, তপে তিসিমপুৰ । পৰগনে পাণ্ডু, ইয়াৰ তলে সাত তপা,—তপে বন্ধেশ্বৰ, তপে মন্নিয়লি, তপে ছয়নীয়া, তপে বেলতলা, তপে ভড়ুৱা কটা..... । পৰগনে ডুমুৰীয়া, পৰগনে বাড়ন্তী, পৰগনে মেছপাৰা, পৰগনে কালুম-লুৱাপাৰা, পৰগনে কড়ৈবাৰী, পৰগনে পুষ্যাভলে, পৰগনে গাড়ে-মহল, পৰগনে গোড়কাটী । ৮০ ॥

চৰকাৰ বঙ্গালভূমৰ পৰগনা ।—চৰকাৰ বঙ্গালভূমৰ তলে,—পৰগনে বাহেৰবন্ধ, পৰগনে ভিতৰলন্ধ, পৰগনে গয়-বাৰী, পৰগনে চকীৰৰেতলা, চান্দিয়ানি । এই চাৰিও চৰকাৰ মিলি ৭৫ মোহল । ৮১ ॥

পৰগনা নামৰ অৰ্থ ।—ছেক-বিবাহিমে হুজুৰৰ পৰা আহি মলুক বিচাৰ কৰি পৰগনা বন্দী কৰিলেক ।

বাঁহবাৰী—আৰ একচাক বঙ্গবাঁহ পাঁচ-ছয় হাত গাতি বাজাৰ বন্ধা থাকে ; এই কাৰণ পৰগনাৰ নাম বাঁহবাৰী ।

পাতি দৰং—ৰাজ্যত ৰজাৰ বাবে যি খৰচ হৈছিল, এই কাৰণে দৰং নাম হল ।

কৌৰবভাগ—কৌৰবসকলে যিখন খাইছিল মানে কৌৰবভাগ নাম হল ।

দৰং পৰগনা—আনো পৰগনাৰ দুখন এখন গাওঁ দৰংৰো গাওঁ উলিয়াই পাতি-দৰং পৰগনা কৰিলেক ।

কছাৰী-মোহল—যি ঠাইত কছাৰী আছিল মানে কছাৰী-মোহল হল ।

চুটিয়া-মোহল—যি ঠাইত চুটিয়া আছিল মানে চুটিয়া-মোহল নাম হল ।

বনভাগ—বনুৱা কৌৰবে খাইছিল মানে বনভাগ হল ।

চৌৰাহী-খাতা—ৰজাৰ খাত ব'ত য'ত আছিল মানে চৌৰাহী-খাতা পৰগনা হল ।

বৰভাগ—বৰাসকলে যি খাইছিল মানে বৰভাগ হল ।

দেহোৰ—দেৱালয় আছিল মানে দেহোৰ হ'ল ।

খেত্ৰিভাগ—বজাৰ চাকৰ খেত্ৰি-চিপাই যি খন খাইছিল মানে সকলে পৰগনে খেত্ৰিভাগ হল ।

বজালী—বজালীয়া কোঁৱৰে খাইছিল মানে পৰগনে বজালী হল ।

বাহেৰ-খাতা—কোঁৱৰা-কুঁৱৰীৰ খাত মানে পৰগনে বাহেৰ-খাতা হল ।

ফুলগুৰি—এক গাছ কনক-চম্পাফুল আছিল, ৰাজহৰ বক্ষা থাকে এই কাৰণ পৰগনে ফুলগুৰি হল ।

বাঁউসী—ৰাজমাও খাইছিল যেন পৰগনে বাঁউসী ।

বেজিনী—কুঁৱৰীৰ নখ-কটা বেজিনী যিখনত আছিল মানে পৰগনে বেজিনী হল । ৮২ ॥

গুৱাহাটীত মীৰ্জা-জাহিনা ।—তদনন্তৰে ৰাজ্য বৰ্ষনাৰায়ণে ৰাজ্য ভোগ কৰিছিল । বঙ্গালৰ চুতা মীৰ্জা-জাহিনা আহি বাৰেপইতাত বুদ্ধ হল । বঙ্গাল ঢেকেৰি অনেক ঠাঠ পৰিল । পাচে মীৰ্জা-জাহিনা চামখৰা পৰ্য্যন্ত খেদি গল । স্বৰ্গমহাৰাজৰ ঠাঠ বলে নোৱাৰি ফিৰি গুৱাহাটীত আহি ৰহিল । পাচে অহ্লায়াৰ-খাঁ নবাব কৰি ভাঠীয়াই গ'ল । ৮৩ ॥

সপ্তম আধ্য ।

অসম বঙ্গালৰ বণ ।

গাভৰুৰায়ৰ শৰণাপন্ন ।—পাচে ৩দেৱে অভয়পুৰীয়া নেওগ গোহাঁইক বৰফুকন পাতি পঠালে । মামোৰা ল'ৰা, ত্ৰিৰোতা, বন্দী-বেটী যি আছিল জাখালিতৈ তুলি নিলে । তাত পাচে গাভৰুৰায়ে চক্ৰনাৰাণ খানায়ৈৰে হন্দ কৰি নেওগ ফুকনতৈ কৈ পঠালে বোলে, "স্বৰ্গমহাৰাজৰ পাৱত শৰণে পৰিলোঁ । মই পুৰ্বে খপা ঘৰ, খানায়ৈ মোক বঙ্গালক ধৰি দিয়ে, লোকজন

ভেটালে। পাচে মেকুৰী-খোৱাৰ পৰা চৈত্ৰত বকতালৈ আহিল। তাতে ৬এ ৰাজমন্ত্ৰীক আজ্ঞা কৰিলে, “মোৰ ৰাজ, কাজ-কাম কেনমতে নষ্ট গ’ল? পাত্ৰ-মন্ত্ৰী, বৰা-বৰক এক ঠাই কৰি স্তম্ভি দিওঁক।” পাচে স্তম্ভি ৬দেৱত যোগালত ভিতৰুৱাল গোহাঁইক, তামুলী-দলৈৰ পুতেকক লোৱা দিলে। হাতী বৰুৱাক চৰকিয়ালে। লগ এৰিবলৈ নিমিত্তে সোণামুৱাক হাড়ি কৰিলে। ঘোঁৰা কোঁৱৰক লোৱা লগালে। পাচে ঘোঁৰা কোঁৱৰে গোচৰ দিলে। বান-ককীয়া বৰগোহাঁইক বোলে, “বৰগোহাঁয়ে যদি ভৰ দিয়ে আমি কিয় এৰিম।” পাচে ৬এ বৰগোহাঁইক লয় ধৰিলে, বোলে, “চামৰবাৰ উত্তৰকোলে যে বঙ্গাল নাছিল, দক্ষিণকোললৈ লোকজন নেদিলে কিয়?” এই বুলি ৬২ৰে আপোন হস্তে বৰগোহাঁইক দগিয়াই বন্দী কৰিলে। সেই সময়ত জয়ন্তা ৰজা ৰমাই কটকীক ৬ৰ ঠাইলৈ পঠাইছিল; ৬৩ তুলিলে। ১৩৮ ॥

শ্ৰীকৃষ্ণায় নমঃ। বুৰঞ্জী পুস্তক। ঞক ১৫৮৫, মাঘ মাস, ৰাজ্য মাৰিলত পাৎসালৈ দিয়া লেখা—

পাৎসালৈ স্বৰ্গদেৱৰ পত্ৰ।—লেখিতঃ শ্ৰীশ্ৰীযুত জয়ধ্বজসিংহ ৰাজা আচাম চুলতান স্তজাকে খলাকে উক্ত বিশ্ণুনাথ হমিদা লোকোকে কহে, মৌ ৰাজবিলাসত ৬ ৰায়তকো দেউল কৰকে আচামে নিয়াখা। ইসো আশ্তে ৬ হকুমসে সকল মঙ্গলালিঙ্গিত নানাগুণালঙ্কৃত সপ্তঠেকৈধামে নিজতনুসৌন্দৰ্য্য বৰ্ম্মবুধিষ্টিৰ গঙ্গাজলনিৰ্গলপবিত্ৰ কলেবৰ মহানহিন মহিমাৰঙ শ্ৰীযুত নবাব খানখানা চিপহ চালাৰ ৬ ফৌজান কৰকে আচাম সাব বিলায়ত নিয়াখা, হানাকো জলাউত্তন কৰণে লাগা, তব যাইকে আপনা জীলেকৰকে পাহাৰকে অচিলা কৰকে নবাব খানখানা চিপহ চালাৰ জীউকে পাচ আবজকিয়া কি, মোৰ গুণাবল্ল আচাম মুল্লক মুজে দিও। মই এতিবেৰ মোৰ আপোনাক বেটী আৱৰ ৰাজা তিপানাক বেটী ৬ মহলকে বিসখেজমতকো দেয়ে। (আৰ সোণা ২০০০০. ৰূপ ১২০০০০ তোলা, আৰ বিশ হস্তীৰ ১৪ দস্তাল, ৬ হস্তিনী। ১৫৮৫ ঞকত অবচা পাৎসাৰ অহদি দুৰ্বেগকে, ৰস্তম-বেগকে দিলে সোণ দুশকৈ ৪০০। দলিল-খাৰ কটকী গদাইক সোণ ১০০ তোলা বিদায় দিওঁতে। দুই অহদিক ৰূপ হাজাৰ; গদাইক ৫০০ ৰূপ।) আৰ দৰং মলুক উত্তৰ-কোলকি তৰফ দৰিয়াও ৰায়ত ভডৰী আওৰ মলুক ৰাজা ডুমৰীয়াকা আওৰ বেগতলীয়া দক্ষিণকোলকে তৰফ দৰিয়াও ওকং সীমনা কৰকে পেচকচ কৰতাহো, আৰ ইচসে পিচু মঞি কবুল কিয়া জমা দিয়া দি, সন ১০৭৩, মাঘ মাস কো লেকৰকে ৩০০০০০ চাৰ চাৰ মহিনে একো লাখ কৰকে

বাৰ মহিনামে দেওগা, আৰ ৯০ হাতীৰ ১০ বৰ দস্তান, ১০ চৰাদস্তান, ১০ হস্তিনী, এই তিচ হাতী ইনকো তিন মহিনা পিচো দেওগা। আৰ ৬০ হাতীৰ বৰদস্তান ২০, চৰাদস্তান ২০, হস্তিনী ২০, ইচমে ছ মহিনা লেকেবকে বাৰ মহিনা মে ভৰা দেওগা। যব তেঞি ৰূপয়া হাতী দিনেকো ওৱাদাকি আছে। তবতই বৰগোহাইকা বেটা, বুঢ়াগোহাইকা বেটা, বৰপাত্ৰকা বেটা, গড়গৰা ফুকনকা বেটা, মোৰ মনুকে বিস ই চাব আদিমি বৰা, আৰ নদাৰ ভিনুকে, উপৰই সো আছে, এহি চাব আদমিকো ঠুল দিয়া, তোমাৰ পাশ আৰ যো কুছ ৬ বিলায়তকে ৰায়ত আচানকে মনুক বিস ৰহি হয় সবহায়ালে কৰদেও। আৰ মটনে কবুল কিয়া ইস পিচে হৰববিষ ২০ হাতী—১০ দস্তান, ১০ হস্তিনী, ৬ সবকাৰকো পেচকচ পহচায়া কহো। আৰ নেৰা এতবাৰি এক গোমোস্তাকে তেক পাহকো সে ওৱাহাটিকি ফোজ-দাৰকে হনেচা হাজিৰ বহে। যো কুছ কবুল কিয়া হোতি সবকে ভি সমাপন কৰোঁ। আৰ ৬ ৰাজ গিফৰমাণ বৰদাৰি বিস ৰহোগা; ১৫৮৫ শক, মাস মাঘ। ১৩৯ ॥

জয়ধ্বজসিংহৰ পাৎসালৈ কৰ-কাটল আৰ মৃত্যু।—এই শকতে দিয়া হাই হাতী, আৰে লেখা,—গাভৰুৰ লগত ২০ হাতী দিবৰ কবুল, আৰে তিপামতে দিয়া যায় হাতী ১০, লৰোত দিলাল-খাঁৰ হাতত ৪, আৰে হাতত খৰীতলাত ২, সেই শকতে চৈত্র মাসত গদাইৰ হাতত মেকুবীখোৱাত ৩০ হাতী, আৰে বাটত ১৯, পাৎসাব হাৱলে হৈল ১১টা, শক ১৫৮৫, মাস ফাগুন। কলিবাৰবত পিৰোজ-খাঁৰ হাতত ৪০, পাৎসাব মুজুৰ কৰি দিয়া ৫, নবাব দলিল-খাঁলৈ দিয়া যাব ২ হাতী, শক ১৫৮৬, আশোণ মাস। ছৈয়দ পিৰোজ-খাঁৰ হাতত দিয়া যায় হাতী ১১, ৰচিদ-খাঁ নবাবক হাতী ১টা, ৰূপ স্তবৰ্ণৰ লেখা, শক ১৫৮৪। তিপামত পাৎসালৈ গাভৰু নমাই দিওঁতে চান্দ্রায় কমল গজলা গুৰিবাগে দিয়ে গৈ নবাব খনাখানাব হাতত সোণা ২০০০০ তোলা, ৰূপ ১২০০০০ টকা; শক ১৫৮৫, কাৰ্ত্তিকত। পাৎ-গাৰ অহদিক আনোতে লাখটকীয়া বৰস্বায়ে, লাউ-ডেকায়ে, শঙ্কৰ বৰায়ে, চতুৰ্ভুজ কাকতীয়ে দিয়েগৈ ৰূপ ১০০০০০। সেই শকতে ফাগুনত কলীয়া কুকুৰাচোৱা বাঁহবনীয়া কটকী, কোপতীয়া কটকী, কণাই কাকতীয়ে দিয়েগৈ ৰূপ ৪০০০০। ১৫৮৬ শকত কাৰ্ত্তিকত পাঠকচান্দ্র, চতুৰ্ভুজ কাকতী, কলীয়া কটকী, টেকিগাল হাজৰিকীয়া দিয়েগৈ ৪০০০০ হাজাৰ। ১৫৮৭ শকত ভাদ্ৰ মাসত ৰূপ ২০০০ হাজাৰ মাৰি দিয়া যায়। হস্তী ১০,

পৰঞ্চ পূৰ্ব্বাপৰ ব্যৱহাৰমতে তুমি যে আমাক লিখিলা ইহাতে তুমি নেক কিনিয়া আপোনাৰ বশ কৰিলা । তুমি কৃষ্ণদেৱ, মণ্ডি তোমাৰ বশকৰ অৰ্জুন হেন জানিবা বুজিয়া যেখন যে নোল তাক মই দৰ্শনা কৰিম । ইহাত তুমি অন্যথা নাজানিবা । আৰ যে লেখিছ, বিপদ কালত যে কুশলক বাঞ্চে তাকেশে মিত্ৰ বুলি, সে মিত্ৰ হয় । তোমাৰ আমাৰ আজিৰ মিত্ৰ এনে নহয় । আমাৰ প্ৰপিতামহক তোমাৰ বহু স্বৰ্গীয় স্বৰ্গনাৰায়ণ শপত কৰিয়া প্ৰীতি কৰিছে । তোমাৰ আমাৰ মন্দ নাকৰিব । আমাৰাকো তোমাৰ মন্দ নাকৰিব । পৰস্পৰেৰ উপকাৰ পৰস্পৰে কৰিব । এমন নোৰ চিত্তে আছে । তোমাৰো এঘত ৰখাহে উচিত হয় । ইহাৰ মাজতে যে অন্যথা হৈছে সে মন্ত্ৰীদোষেই হোক বা দৈবদোষেই হোক বা তোমাত হস্তে হোক বা তাক তুমিও জানিছ । পূৰ্ব্ব শপতে পুনু ফল ধৰাইলেক । মোৰো ৰাজ্যচ্যুত হৈল, তোমাৰো ৰাজ্যচ্যুত হৈল । কিন্তু মোৰো মনে নাই কৰে, তোমাৰো মনে নাতি ৰে, ইহাতে মণ্ডি ৰাজ্য ফিৰি পালোঁ, তোমাৰো ৰাজ্য পাইলা ।

আৰ পূৰ্ব্ব লাণ্ঠা দেশ, পশ্চিমে গৌড়, উত্তৰে ভোটাঙ্গ, দক্ষিণে ওৰেষা, ইতি ম্যাত তোমাৰ তুল্য মহন্তৰ মহীমহেন্দ্ৰ মৰ্যাদা পাৰবাৰ কে আছে । মণ্ডি তোমাৰ মিত্ৰ, কুশল ৰক্ষিবাকে পাও । আনো নাজা সকলো তোমাৰ কুশল বাঞ্চে । আৰ তোমাৰ যে ৰাজ্যচ্যুত হৈছে, ইহাৰ কাৰণ তোমাৰ কোনো মনে দুখ কৰিবাক উচিত নহয় । দেখ, বাঘচন্দ্ৰ, সুরথ, সুধিষ্টিৰ, এইসকলদো ৰাজ্যচ্যুত হৈছিল । কিন্তু তামৰা সকলে উদ্যোগ কৰিয়া ফিৰিয়া লৈলেক নিমিত্তে তাসাৰাৰ অকীৰ্ত্তি নাইল । সম্প্ৰতি আমাৰ তোমাৰ ৰাজ্যচ্যুতি হৈছিল । ইহাত যদি আমাৰ সময়ত উদ্যোগ নাকৰি তবে আমাৰ অকীৰ্ত্তি হৈবেক ।

আৰ যেখন লিখিছ, ইমানীক আমাৰ তোমাৰ যেমনে প্ৰীতি হয় তেমন কৰিবা । যে গোটি হৈব হেন কৰিবা । যে অপ্ৰীতিৰ বীজ সে আপদ দূৰ হৈল, হৈতেছে, কিবিনা নাসা যায় হেন কৰিবা । তাক পূৰ্ব্বাপৰ দেখায়া লেগি । আমাৰ পোষ্ঠিত প্ৰধান স্বৰ্গমহাৰাজা, তাৰপুত্ৰ বসু, নোবসু, মিথিলা, গেৰিকব, গ্ৰাহ, প্ৰোত, ধনুৰ্চৰ্যা, পৰি কৃতশাৰ্শ যাবৎ কামৰূপ কমতামিনাথ ৰাজাধিৰাজ স্বৰ্গদেৱ যাবৎ দেশ তাৰ অধীন আছিল । তাৰ চোটি ভাই চিলাৰায় কোঞৰ । তাৰ বোটা বাপা মহাৰাজ জেঠোৰ ঠাইত দাৰামখোৰ হৈয়া বিনাত ৰাজ্য হৈছিল । নাড়ি কাটিয়া পুঘিছিল, কাৰণ যাবত জীষা আছিল তাবত মহাৰাজা কেমা কৰিছিল । পাচে মহাৰাজা স্বৰ্গীয় হৈল, মোৰ পিতামহ

মহাৰাজা হৈল। তাৰো বন্ধুদেৱ ৰাজাই নসহিয়া কামৰূপৰ নিমিত্তে বিৰোধ কৰিতেছিল। তাতে বাপা মহাৰাজা স্বৰ্গীয় হৈল। তাৰ বোটা জেঠো ৰাজা হৈছিল, মোৰ পিতামহ। তাৰো ৰাজাই নসহিয়া তাৰ ওপৰ আপনেও চৰিয়া বঙ্গালক চৰায়া তাক উৎখাত কৰাবা আমাৰ আপনাৰ ৰাজ্য নাপাৰাও বঙ্গালক ৰাজ দেৱাইলেক। একে ৰাজাৰ যে বাৰা তাৰি সে ৰাজাকোঁঞৰৰ ধাৰা, ৰাজা নাহয়, এতেকে স্বৰ্গদেৱ তামাৰা ৰাজা নাৰাখিলেক। তাৰ পাচে জেঠো পৰীক্ষিতৰ চোটিভাই দাদা বলীদেৱ পালায়া তোমাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গদেৱৰ ঠাই গৈল। আমাৰ পিতামহ মৰ্গলৰ বণ ভৱা আছিল, কাৰণ তোমাৰা প্ৰীতি না দেখাইলেক। এতেকে আমাৰ সহজ্ঞে তোমাৰ বৃদ্ধস্বৰ্গদেৱ দৰজা দেশত ৰাজ্য পাতিলেক। বিস্তৰ লোক, হাতী, ঘোঁৰা, সোণা, কণ্যা, দিলেক। মহন্তৰ শৰণাগতক যেকপ কৰিবাক উচিত তেনে কৰিলেক। আৰ জেঠো পৰীক্ষিতৰ বোটা কাকো চন্দ্ৰনাৰাণ দক্ষিণকোলেৰ পৰ্বত আশ্ৰয় কৰিয়া আছিল, তাকো বহুত অনুকূল কৰিলেক। তামৰাও আপনাৰ নাম লৈয়া পৰম স্তখে আছিল। তাৰ পাচে তোমাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গনাৰাণ, তোমাৰ চন্দ্ৰকন্দলী, আমাৰ হৰবল্লভ ডেকা কাজিক দিয়া বাৱহাৰ লেখিয়া ও কথা পঠাইলেক তোমাৰা আমৰা মিলি বঙ্গালক মাৰিয়া খেদায়া ৰাজ্য লৈয়া গৈল উদ্ধাৰ কৰি। তাত তখন মঞি বালক আছিলোঁ। আমাৰ পুৰান ৰামচন্দ্ৰ ৰাজ-জামাতা আছিল। তাৰি এগোট নামাণিলেক। এতেকে তোমাৰ বৃদ্ধ স্বৰ্গদেৱ দাদা বলীদেৱক ৰাজ্য দিবাৰ কাৰণ বঙ্গালক ওপৰ ফোঁড় চাইলেক। তাৰ পাচে যে বৃদ্ধান্ত হৈল সে বহুত, কত লেখিম। তোমাৰ সে কালৰ যে লোক আছে তামৰা সাৱশেয় জানে। তোমাৰ আপনা অনেক হানি কৰিয়া তাৰ ভালাইৰ যত্ন কৰিছেন। শৰণাগতৰ কাৰণ যে কৰিছেন এ তোমাৰ অনিত্য কৰ্ম। ইহাকতো অনেক দোষ শ্লাঘা কৰে, আমৰাও কৰি, তাৰ পাচে কৰাইলেক।

দিল্লীৰ পাৎসাৰ গুণগোলত আমৰা চাহিলোঁ, তোমাৰ সহিত প্ৰীতি কৰিয়া আমাৰ প্ৰাপিতামহৰ কামৰূপ আমৰা লঞো। তাহাত তোমাৰ কু-মন্ত্ৰীবে, তোমাক যে বিনয় লেখিলোঁ, তাক বিপৰীত বুজালেক। কহিল যে, এৰাজ্য তোমাৰা নাপায়েন। ৰাজা বন্ধুদেৱ, ৰাজা পৰীক্ষিতৰ এ ৰাজ্য, তামৰা গোষ্ঠি বলীদেৱৰ বোটা মকৰন্দ, চন্দ্ৰনাৰাণ, তাৰ বোটা জয়নাৰাণ, তামৰাসে পায়। এনুলিয়া তামৰাসে সাহায্য কৰিলেক। আমাৰ সহিতে বিৰোধ কৰিলেক। তাৰ পাচে পূৰ্ব শপথ স্মৰিয়া তোমাৰ সহিতে আমাৰ বিৰোধ উচিত নাহয়। এতেকে আমৰা ৰাজ আসিলোঁ।

তাৰ পাচে আমাৰ ওপৰ মগোল চৰিল, তাৰ সহিতে আমাৰ যুঁজিতে-
ছিলো। তাৰ পাচে তোমাৰ কোজ মানাহাত থাকিতে ও জয়নাবায়ণ আসিয়া
মগোলিত মিলিল। তাৰ পাচে দান্ত মহাৰা নীৰজুমলাক আনায়া তোমাৰ
ওপৰ চৰিল। পাচে মকৰধ্বজো আসিয়া নীৰজুমলাক মিলি তাৰ পাচে
তোমাৰ ৰাজ্য-সম্পৎ লোৱাইলেক, তোমাকো ধৰিবাক বদ্ধ কৰিলেক। তাত
মহাৰাজ ৰাজ্য তোমাক দিলেক।

এতেকে তোমাৰ হেন যে উপকাৰী তাত উমৰা যে এমন কৃতঘ্নতা
কৰিলেক এমত সংসাৰত কেহো নাকৰি। এখন তোমাৰ বৰ্মে নাসহিলেক।
মকৰধ্বজো মৰিল, জয়নাবায়ণো দণ্ডুকা টানিত্তে। এতেকে ফিৰিয়া যদি
তোমাৰ তাহাৰ গাচাধ্য নাকৰ তেবেসে বীজ ফিৰিয়া নাগজায়। তেবে তোমাৰ
আমাৰ মৈত্ৰী দিন দিন বাঢ়িবেক। আৰ তুমি আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া আমাৰ
ভালাই কৰিছ। মই আপনাৰ ব্যয় কৰিয়া তোমাৰ ভালাই কৰিম। ইহাৰ
কাৰ্য্য প্ৰভাৱে প্ৰমাণ পাইবেন। আৰ মোৰ যে জোখো বিপত্তি হৈবাক
নালাগে সে জোখো বিপত্তি হৈল মোৰো আপোনাৰ লোকত হস্তে, ইহাক
ময়ো বুজিলোঁ, তুমিও বুজিলা। নক্ষিৰ দোষানুৰূপ অনেক দণ্ড কৰিলোঁ,
অনেক শাস্তি কৰিলোঁ, অনেক কাটিলোঁ। আৰ সময়ত দোষানুৰূপে দণ্ড
কৰিম, শাস্তি কৰিম, কাটিম। তোমাতো চাতি দোষানুৰূপে দণ্ড কৰ, শাস্তি
কৰ, কাট। আৰ সময়ত দণ্ড কৰিবেন, শাস্তি কৰিবেন, কাটিবেন। তেবেসে
ৰাজ্যত ৰাজ্য হ'। ৰাজ্যৰ দণ্ড প্ৰধান।

মোৰ মতে এখন যে ঠাই দুৰ্গস্থল কৰিছ তাত তুমি যত লোক সহিতে
যাইবা তত লোকৰ তিনি বৎসৰৰ ভক্ষ তুলিবা। আৰ নাতিবত বুজিবাৰ
সবে হাখীয়াৰ ৰাখিয়া যাবৎ হাখীয়াৰ তোল। আৰ যেসব লোক তোমাৰ
আত্মীয় হেন কহয় তাৰ কুৰ্মাৰিনাকো তোল। তাত যাবৎ কুৰ্মা কৰি না-
তুলিবাক নোখোজে, তাকি তোমাৰ হাৰামখোৰ, তাক দণ্ড কৰ। আৰ সে
ঠাইৰ পাশুবন্তীয় লোক তাক পোৱাই-পিন্ধাই আণ্ড কৰ, ইহাতে তোমাৰ যে
ইছা। মই একপ কৰিছোঁ, কৰিতেছোঁ। আৰ প্ৰীতিৰ বীজখনি তোমাৰ
উকিলৰ ঠাই লেখিয়া দিছোঁ, কৰিছোঁ, তাক তুমি কৰিবা। তেবে পল্লবিত
পুষ্টিপত, ফলিত হৈবেক। অধিক কি কৰিব, সকলো উকিলে কৰিবেক।

আৰ তোমাৰ ৰাজ্য যেমনে বা মাৰ গৈল যেমনে বা পাইছেন তাক
তোমাৰ পত্ৰৰ দ্বাৰায় জানিল। আৰ আমাৰো ৰাজ্য যেমনে বা মাৰ গৈছে,

যেমনে বা ফিৰি পাইছি, তাক তোমাৰ গোপালচৰণৰ ঠাই লেখিয়া দিছি, তাৰি জনাইবেক । আৰ সময়ত উদাম কৰিবাক চাহি । এতেকে তোমাৰ খড়ি-খড়িৰ বাৰ্ত্তা আমৰা যেমনে পাই, আৰ আমাৰ খড়ি-খড়িৰ বাৰ্ত্তা যেমনে তোমাৰ পাইবেন তাক কৰিবাক লাগে । ইহাতে সকলো সিদ্ধি হৈবেক ।

আৰ আমাৰ নজিকি শ্ৰীকানাই যায় । আৰ শ্ৰীগোপালচৰণ ও শ্ৰীভকতচৰণ ও শ্ৰীৰামচৰণ, ইয়াৰ মুখে সকল সমাচাৰ জানিবেন । আৰ বিশেষ এক-আদ কথা তাক শ্ৰীগোপাল চৰণ ও শ্ৰীকানাইএ কহিবেক । ইতি, চন ১৫৮৪, ৫ আঘাৰ । পালেছি শক ১৫৮৫, ত্ৰাং ৬, মাস ভাদ্ৰ । ১৪৩ ॥

প্ৰাণনাৰায়ণে দিয়া উক্ত পত্ৰৰ সামৰণি অংশ।—আৰ আমাৰ দেশ যেমনে বা মৰা গৈছে যেমনে বা কিবিয়া লৈছি তাক পহিলে লেখি—

সাহস্ৰজাক মাৰিয়া খেদায়া যেখনে মাজুম-খাঁ ঢাকা গৈল তখন আমাৰ উকিল ফতে-খাঁক মাজুম-খাঁৰ ঠাই পঠালোঁ । ইহাতে পাংসাহী সাহেবেৰ ঠাই আছে যে ৰাজ্য ভবসিংহ তামাৰ পূৰ্বে মানসিংহ ৰাজ্য সহিতে আমাৰ পিতামহ মহাৰাজ সন্ধ কৰিছিল । সেই সন্ধৰ অনুবন্ধে ৰাজ্য ভবসিংহ মাজুম-খাঁক আমাৰ হৈয়া হুপাৰিচ লেখিছে । সে হুপাৰিচ লেখা পায় মাজুম-খাঁ খেখা-গোয়া কৰিয়া আমাৰ উকিল ফতে-খাঁক, শোলগাতিয়াৰা, ৰাজ্য সুজানসিংহক ১০০০০০ আসোৱাৰ, ২০০০০ বন্দুক সি সমেত আমাৰ ওপৰ চৰাইলেক । তাৰ সহিতে আনাৰ লোহাই কৰিলোঁ । তাৰ বাত্ৰিৰ দাপীত কোতাৰ মাইবত আমাৰ অনেক লোক মাৰা গেল । জঙ্গলত তীৰেৰ মাইবত অনেক মাইব গেল । আমাৰ বাগনাৰৰ দোঁঠত লাগিতে তীৰেৰ বন্দুকৰ মাইবত ২০০০ আসোৱাৰ মাৰা গেল, পাইকৰ গণনা কে কৰে ? পাচে সুজানসিংহ নাপাৰিয়া কহিলেক,—মোৰ সহিতে সলাহ কৰ । পূৰ্বাপৰ যেমনে পেছ-কচ্চ দিছিলেন সেই ধাৰণে পেছকচ্চ দিয়া ৰাজ্য ভোণ কৰ । পাংসাহীত তোমাৰ বন্দনাম গুচোক । তাত আমৰাও সলাহ কৰিবাক কবু কৰিলাম । আৰ আমাৰ ৰাজ্যৰ লোকৰো ইচ্ছা আছিল যে সলাহ হোক । তাত আমাৰ প্ৰধান শ্ৰীভবানাথ কাজি সেগোট নাকৰিলেক, বুন্ধহে কৰিলেক । নফৰৰ মধ্যত তাৰি বৰ জোতাৰৰ আছিল । মণলাগণ আসিলত এতেকে তাক জানাগেল । তাৰ মনত আছিল পাংসাহী সলাহ হৈলেক । আমাৰা পাংসাহীত মলুক মাৰিছি । তাৰ দায়ত পাংসাহী লোক হস্তে আমৰা মাৰা যাইব ।

ই ভালই লেখিচ তুমি নিকি নাজানা কাল বলন্ত, যি কিছু হৈছে কাল-
ক্রমেই হৈছে। কালকহে অতি দুক্ষ কৰিব লগা, ইয়াক আক্রমণ কৰিবাক
কেহো নাপাবে; কিন্তু সেই কাল ফিৰিলে সময়ত অৱলেও বলন্তক
সবে কৰিবাক পাৰে, এতেকে যে লেখিচ শত্ৰুকে যেমনে হাঙ্গ কৰিবাক
পাৰি তেমনখান যত্ন কৰিবা যেন শত্ৰুৱে ছিদ্ৰ লখিবাক নাপাবে।
এনীতি লেখিছা। এ অৰ্থত আমাৰো এহি কথা। আৰ তোমাৰা আমাৰা
এক হৈলে শত্ৰুও কোনো অৱকাশ নাপাইবেক। আৰ তোমাৰা আৰ
আমাৰা সময়ত শত্ৰুৰ ছিদ্ৰ পাইব। এতেকে তাক লাগিয়া যত্নে ৰহিব।
আমাৰ কতেপুৰ নামে পৰগনা যে মগোল খালিচা কৰিয়া স্বাধীন কৰিছিল
সে বংশ পালিয়া তাকো আমাৰা পেড়িয়া লৈলি অখন তাত স্বাধীন হৈব।
ইহাতে মিত্ৰৰ উপচয় গুনিয়া তোমাৰা যেমত সন্তোষ পাইবেন আৰ তোমাৰো
যে সকল পৰগনা মগোল স্বাধীন কৰেণ তাকো তোমাৰা চোড়িয়া লৈয়া লেখিলে
তেমনে আমাৰাও সন্তোষ পাইব। অধিক কি লেখিম আপুনি সমস্তে জানা।

এ পত্ৰ আগে শ্ৰীযজ্ঞন শৰ্ম্মা শ্ৰীগোপালচৰণৰ হাতে দিছিল তাক্ৰি
নপহছিল কাৰণ পালেহি। ইতি শক ১৫৮৮, তাং ৫ মাঘ। ভীমা ও
নন্দে অনা এই পত্ৰ। ১৪৯ ॥

চক্ৰবৰ্ত্তসিংহৰ পৰা প্ৰাণনাৰায়ণলৈ পত্ৰ।—বেহাৰৰ ৰাজা প্ৰাণ-
নাৰায়ণক প্ৰতি চক্ৰবৰ্ত্তসিংহ মহাৰাজাএ দিয়া এই লেখা।—

এথা কুশল। তোমাৰ কুশল সৰ্ব্বদা বান্ধি। পৰং তোমাৰ লিখ
আনিল। সমাচাৰ প্ৰীতিপূৰ্ব্বকে জানিলোঁ আৰ দেখ মগোলে মিত্ৰৰজাৰ
অমাক যেমনখান কৰিছে আমিতো তাক তেমনখান কৰিবাক নৈ পাৰো।
ইদানিক আসি কাল উপস্থিত হৈছেহি। এতেকে গুৱাহাটীত যি কিছু লোক-
জন আছে ইহাক মঞি ধৰো, মিত্ৰ ৰজাৰ সীমাত যি কিছু আছে তাক মিত্ৰ
ৰাজাই ধৰক।

আৰ বাকী সমাচাৰ শ্ৰীভীমা ও শ্ৰীনন্দনেৰ প্ৰসুক্ষে জ্ঞাত হইবা।
ইতি শক ১৫৮৯, তাং ২৮ শ্ৰৱণ। ১৫০ ॥

দি ৰাজ্য দি তোমাৰ ৰাজাইকা নিমিত্ত মহামদকা ছজুৰ থাকিয়া পঠাইতেছি, আপোনাৰ কোল-পত্নী নিচান ওপৰ ভেজিতৈছি। তুমি চিত্ত কৰাষ্ট কৰি যে লোক লব্ধৰ লাগে তাক ইমনি ছচন-খাঁৰ ঠাই লৈয়া তাক্ৰিয়ে তোমাৰ সাথ যাইবেক। যে প্ৰকাৰে বুনাগোহাঁই বৰগোহাঁই খেদাটবাক পাৰ, তোমাৰ আনোল হয়, তোমাৰ ৰাজ্য হয়, তাক কৰিবা। এইকপে লেখিছিল, সোণোৱালী লেখা।

সেই কটকীক কুঁজিলানিত ধৈছিল। নবাবৰ ঠাইলৈ যদি পাংসাই উকিল আহিল তাক আগবাঢ়ি আনিব লাগে। এই কাৰণে নাওশাল চাবৰ ছলে গৈ কুকনে তাক বিদায় দিলে*। ১৭৮ ॥

বঙ্গালৰ পৰাজয়।—এইমতে একবৎসৰ হ'ল। তাত পাচে মহাৰাজা বৰকুকন প্ৰভৃতি ডাঙ্গৰীয়াসকলে সমালোচন কৰি, তুখুজীয়া গদাধৰসিংহ মহাৰাজা গুৱাহাটী মানি মগ্ধুৰ-পাক ধৰিবাক প্ৰতি ডাঙ্গৰীয়াসকলক আজ্ঞা কৰিলে। লামাখৰ বৰকুকন, গড়গুৱা সন্দিকৈ কুকন, চাৰিখীয়া ফুকন, বিহ-পুৰীয়া কুকন, হাৰিমচি কাণ্ডিৰ নাতি, চেংৰাই কুকন, দিহিখীয়া বৰৱা পালতগৈ, কলিয়াবৰৰ পৰা ১৬০৩ শকত আমাৰ মাসত যাত্ৰা কৰিলে। দক্ষিণকোলে নাৱে তৰে গৈ কাজলী পালত আচানৰ ঠাই অনেক দেখি কাজলী, পানীখাটী-কুৰৱা, এই তিনি থানা এৰি বলে গোৱাৰি নাৱ-নাওৱা সহিতে গুৱাহাটী সোমালগৈ। কাজলীত বন্ধোৱা নাও কানপাহাৰত পৰিল। বাঁহবাৰীৰ থানাকো তৰৱা মানুহে মাৰিলে। তাতো বঙ্গালৰ ঘোঁৰা, বন্দুক কিছু পালে।

*এই পাতটো মূল পুথিত বৰ ৰমক্ জয়ক্ তৈ আছে। পাতটোৰ দীঘলে-বহলে ৰং-চৰ্চীয়া থাৰি দিয়া। পুথি লিখোতাই মূল চিত্তি মিথিনি ঠাইত আৰবী আছিল তাত "আৰ্কি আছিল" বা "আৰ্কি লিখিছিল আহো" বুলি বখাছানত দেখুৱাই দিছে। পাংসাৰ পুতেক চুলতান আজম্ তৰাৰ হস্তচিহ্ন "পাংসাৰ বেটাৰ হস্ত পত্কাৰ" ঠাইত আঁকি দিয়া হৈছে; সেইদৰে "পাংসাৰ বেটাৰ মোহৰৰ" ঠাইত এটা মোহৰৰ ছবি দিয়া হৈছে। "১৬০০ শকৰ আমাৰ মাসত কলিয়াবৰৰ বুঢ়াকুকনে.....নাওশাল চাবৰ ছলে গৈ কুকনে তাক বিদায় দিলে।" এই কথাখিনি উক্ত ৰজিত পাতটোত আছে।

সোণাপুৰৰ থানাটো মানিলে; তাৰ থানাদাৰো পৰিল; লোকজনো বিস্তৰ
পৰিল। ঘোঁৰা, বন্ধুক, আনো বস্তুজাত বিস্তৰ পালে। কিছুমান মানুহ
পলাইছে এৰাল। জয়দুৱাৰ মানুহ ভাগি ইটাখুলি সোমালগৈ। এইকপে
বাহিৰ থানাৰ লোকজন ভাগি ইটাখুলি সোমালগৈ। আচামেও নাৱে-তৰে
ইটাখুলি চাহবুৰজত ধৰিলেগৈ। ইটাখুলিৰ লোকজন সহিতে আলিএকহৰে
উমানন্দ থানাত বৰহিলৈ পাতিছিল। দক্ষিণকোলাত সদাঁৰ পানী-দিহিঙ্গীয়া
বৰবৰুৱা, নেওগ-ফুকন, পিকচাই ডেকা-ফুকন আনো ৰাজখোৱা, হাজৰিকীয়া
সহিতে সমুদলে শৰণীয়া পৰ্বতৰ আগৰ কোঠত আছে। বজালো ইটা-
খুলিৰ পৰা ওলাই আহি পানী-দিহিঙ্গীয়া বৰবৰুৱা, নেওগ, ফুকনৰ সন্মুখে
ধৰিলেহি। আসোৱাৰী ঘোঁৰাৰ পৰা নামি হাত-নাৰ্শিহৈ গড়ত ধৰিলেহি
তাক দেখি মণি হাজাৰীয়ে গড়ৰ ঘোঁৰা-সলখা কাটিবলৈ ধৰিলেহি। সিয়ো
আমাৰ মানুহৰ গুলীত পৰিল। আনো অনেক লোক পৰিল। আলিএকহৰ
পলাই ইটাখুলিত সোমালগৈ। সেই দিনৰ পৰা ওলাব নোৱাৰিলে, উলোৱা
যুদ্ধো নহল, ইটাখুলিৰ পৰা গুলীয়াইছিলে। পানী-দুৱাৰত পানী-দিহিঙ্গীয়া
ৰাজখোৱা প্ৰমুখ্যে অনেক নাৱেৰে জয়ন্তিসিংহ সহিতে বিস্তৰ বেলি বুদ্ধ
কৰিলে। আচামেহে তিনি তাকে ধৰিলে। উত্তৰকোলাতো সলাল বৰ-
গোহাঁই, চেংখৰা ফুকন, শদিয়াখোৱা মৰহীয়াৰ লোকজন সহিতে চাহ-
বুৰজক সন্মুখে আছিল। দক্ষিণে বৰফুকন, উত্তৰে পানী-ফুকন। পাচে
বজালো পলাল যুদ্ধ হাৰি। ভাঙ্গ মাস, ২ দিন গতে বুদ্ধবাৰে ইটাখুলিৰ পৰা
প্ৰভাততে আলিএকহৰ প্ৰমুখ্যে লোকজন এৰি, অল্প মানুহেৰে নাৱে পাৰ
হৈ মনছুৰ-খাঁৰ ঠাই ভাগি গ'ল। সেই দিন দুপৰ বেলি হলত নাৱেৰে মনছুৰ-
খাঁও ভাগি বজাঘাটলৈ গ'ল। সতমল আলিএকহৰ সহিতে, তৰেও ৰাজ
ইন্দ্ৰমণি, দলসিংহ, কবিৰ-খাঁ প্ৰমুখ্যে বিস্তৰ লোকজন হটোৰি বজাৰি আসোৱাৰি
হৈ গ'ল। নৱাৰ মনছুৰ-খাঁও গুৱাহাটীত তিনি বৎসৰ পাছ মাহ ভোগ
কৰিলে। ১৭৯ ॥

বিষয়ৰ শাস্তি।—পাচে চেমিয়া ফুকন গুৱাহাটীতে বহিল। দিহিঙ্গীয়া
বৰবৰুৱা প্ৰমুখ্যে ফুকন ৰাজখোৱা নাৱে-তৰে মানহা পৰ্য্যন্তে খেদি মনছুৰ-
খাঁক নপাই ভগনীয়া লোকক ধৰি মানহাৰ পৰা উলটি আহিল। তাত পাচে
গুৱাহাটীয়াসকলে ফুকনে মনে মনে সমালোচন কৰি ৰাজায়েৰে লানমাখৰ
বৰফুকনক গুৱাহাটীতে ভাঙ্গি ৰাজালৈ দি পঠালে। ৩৬ খৰ-দুৱাৰ লুবি
আনি ধৰিলে বিদায় দিলে। তাত পাচে গড়গাঁও সন্দিকৈ, নেওগ-ফুকনক

বৰফুকন পাতি পঠালে। এইমতে দুই বৎসৰ হ'ল। পাচে গুৱাহাটীয়া ফুকনবোৰে এটা কুমৰ আনি ৰাজ্যক গুচাবলৈ মন কৰিলে। বৰফুকনেও সন্ধেটে ওদেৱলৈ জনালে। মহাৰাজাও গোহাঁইবোৰেৰে সমালোচন কৰি চামধৰা গড়ত ৰহিলগৈ। গুৱাহাটীয়া বৰফুকনবোৰো বৰ সাৱধান হয় ৰহিছে। পাচে ৬৩ উপায় কৰিয়া কলিগাবলৈ আনি চাৰিঙ্গীয়া ফুকন, বুঢ়াগোহাঁই ফুকনক টঙ্গনিয়াই মাৰি শালত দি ওটোৱাই গড়গ্ৰামলৈ আহি স্বতন্ত্ৰ হৈ ৰহিল। তাত পাচে নামদঙ্গীয়া ফুকনকো টঙ্গনিয়াই মাৰি শালত দিলে, পানী-ফুকনকো মাৰিলে। ১৮০ ॥

গুৱাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত

গুৱাহাটী অঞ্চলৰ গিৰি-তীৰ্থ সমূহ ।—১৬৩৪ শকত শ্ৰীশ্ৰীকান্তসিংহ স্বৰ্গদেৱে পুথি বিচাৰি গুৱাহাটীৰ ক্ষেত্ৰ-পৰ্বত লিখা কৰা ।—

- ১ । হাজোৰ মাধৱৰ পৰ্বতৰ নাম মণিকুট ।
- ২ । কেদাৰৰ পৰ্বতৰ নাম মদনাচল ।
- ৩ । কামেশ্বৰৰ পৰ্বতৰ নাম গৌৰ্ণ ।
- ৪ । মোকামৰ পৰ্বতৰ নাম গৰুৰাচল ।
- ৫ । তলয়া পৰ্বতৰ নাম মক কুবেৰাচল ।
- ৬ । বাগতা পৰ্বতৰ নাম মকৰেচৰ ।
- ৭ । ডডৰাৰ পৰ্বতৰ নাম বঙ্গাইৰ ।
- ৮ । দলিবাড়িৰ পৰ্বত, নাম আলটৈৰ ।
- ৯ । আগিয়াটুনি পৰ্বতৰ নাম অগ্নি ।
- ১০ । তাৰ পূবে চিলাৰ পৰ্বত ।
- ১১ । চিলাৰ উত্তৰে বৰ পৰ্বতৰ নাম কালজোৰক ।
- ১২ । তাৰ উত্তৰে পৰ্বতৰ নাম কান্দিপাহাৰ ।
- ১৩ । তাৰ উত্তৰে খৰাগৰুৱাৰপুৰ ।
- ১৪ । কান্দিপাহাৰৰ পূৰ্বে বৰখান পৰ্বতৰ নাম নক্ষত্ৰাচল ।
- ১৫-১৮ । তাৰ চাৰিকাষে চাৰিটা পৰ্বত আছে, আনো নাম সেই ।
- ১৯ । তাৰ পূৰ্বখান পৰ্বতৰ নাম গিৰিকাচল ।

- ২০ । তাৰ উত্তৰে ভাষানতে নটুৱানচা পৰ্বত বোলে, নাম নাটকাচল ।
- ২১ । তাৰ ঐশান্যে ছত্ৰাচল পৰ্বত ।
- ২২ । তাৰ দক্ষিণে নীলখাতপ ।
- ২৩ । তাৰ দক্ষিণে দীৰ্ঘেশুৰী পৰ্বত, তাকে সীতা পৰ্বতো বোলে ।
- ২৪ । তাৰ ঐশান্যে মানসাচল ।
- ২৫ । পূবে কুৰুৱাৰ উত্তৰে সাতখান পৰ্বত আছে, সপ্তঋষি নাম ।
তাৰ দক্ষিণে এটি সৰু পৰ্বত আছে, তাৰ নাম কুবোৰাচল ।
- ২৬ । তাৰ অগ্নিদিশে কুৰুৱা, তাকে ক্ৰোধ পৰ্বতো বোলে ।
- ২৭ । তাৰ অগ্নিদিশে মাছ পুৰিখোৱা পৰ্বত বোলে, তাৰ নাম
দশাশ্বমেধ ।
- ২৮ । পশ্চিমে এক যোজনৰ অশ্ব চাহবুৰুজ যাক বোলে, তাৰ নাম
মণিকৰ্ণেশ্বৰ, তাতে মহাদেউ আছে ।
- ২৯-৩০ । তাৰ পশ্চিমে দুটি পৰ্বত আছে, একটিৰ নাম আমুনি, এটিৰ
নাম এমুনি ।
- ৩১-৩৩ । তাৰ পশ্চিমে তিনিটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম গিৰিকাচল,
তাতে গদাধৰ মাধৱ আছে ।
- ৩৪-৩৫ । তাৰ নৈঋত কোণাত জগন্নাথ নাৰদৰ দৌল আছে ।
- ৩৬ । তাৰ দক্ষিণে চন্দ্ৰ পৰ্বত আছে, তাতে মাধৱেশ্বৰ গোসাঁঞি
আছে ।
- ৩৭ । তাৰ পূৰ্বে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ মাজত ইন্দ্ৰ পৰ্বত আছে । তাতে
সহস্ৰাক্ষি নাম মহাদেউ আছে ।
- ৩৮ । চন্দ্ৰ পৰ্বতৰ দক্ষিণে অশ্ব পৰ্বত আছে । পৰ্বততে জমৰ্দন
গোসাঁঞি আছে ।

- ৩৯ । জনাৰ্দ্দনৰ দক্ষিণে অশুক্ৰান্ত তীৰ্থ আছে ।
- ৪০ । অশুপৰ্বতৰ বায়ব্য কোণে ছোট ছোট চাৰিখানি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম গোদন্ত ।
- ৪১ । তাৰ তিনিখানি পৰ্বত এৰি সীতাকুণ্ডৰ ওচৰত যি পৰ্বতখানি আছে তাতে জটীধৰ গোসাঁঞি আছে । অশুক্ৰান্ত সীতাকুণ্ড দুইৰ মধ্যত এক নিজৰা আছে, তাৰ নাম সন্তান্ধৰা । তাতে স্নান কৰিলে নিসন্তানৰো সন্তান হয় ।
- ৪২ । গোদন্ত পৰ্বতৰ নৈৰাত কোণাএ লোহিত্য কাষৰে, জুবীয়া যাক বোলে তাৰ নাম বায়ুপৰ্বত । তাৰ তিনি শৃঙ্গৰ তিনি নাম, এক শৃঙ্গ লক্ষ্মী, এক শৃঙ্গ সৰস্বতী, এক শৃঙ্গ বিষ্ণু ।
- ৪৩ । তাৰ পশ্চিমে শৰাইঘাটৰ বৃক্জ যাক বোলে, তাৰ নাম লোহিত্যশুৰ পৰ্বত ।
- ৪৪-৪৮ । তাৰ ঐশান্যে পাঁচটি পৰ্বত আছে, ভাষাত লঠিয়া বোলে । তাৰ এক শৃঙ্গ ভ্ৰমকূট, এক শৃঙ্গ কালকূট, এক ক্ষেমকূট, এক দন্তকূট, এক শোককূট ।
- ৪৯ । তাৰ ঐশান্যে এটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম দন্তকূট ।
- ৫০ । তাৰ পূৰ্বে মদন পৰ্বত ।
- ৫১-৫২ । তাৰ দক্ষিণে গিৰিকাচল ঠি উত্তৰে দুটি পৰ্বত আছে, তাৰ নাম কন্দুক, তাতে কাৰ্ত্তিক আছে ।
- ৫৩ । হাতীমুৰা পৰ্বতত ধাৰেশ্বৰ, পিঙ্গলেশ্বৰ, দুই গোসাঁঞি আছে ।
- ৫৪ । তাৰ উত্তৰে কামধেনু পৰ্বত ।
- ৫৫ । তাৰ উত্তৰে গণেশ পৰ্বত ।
- ৫৬ । তাৰ উত্তৰে ভৰদ্বাজ পৰ্বত ।

- ৫৭। তাৰ উত্তৰে গন্ধমাদৰ্শন।
- ৫৮। তাৰ অগ্নি কোণাত ভৃঙ্কেশ্বৰ গোসাঁঞি আছে। গন্ধমাদৰ্শনৰ পূৰ্ব্বশৃঙ্গৰ নামত মুদ্রাশিলা আছে। তাৰ দক্ষিণে অন্তৰালৰ কুণ্ড। তাৰ পূৰ্ব্ব অগ্নিকোণে তিনি শৃঙ্গ সমন্বিতে এক পৰ্ব্বত আছে, তাৰ নাম লাক্ষশ, লোকে বাৰণটৈ বোলে।
- ৫৯। তাৰ পূৰ্ব্ব বাবাহ পৰ্ব্বত।
- ৬০। তাৰ দক্ষিণে মণ্য পৰ্ব্বত।
- ৬১। তাৰ দক্ষিণে অনন্ত পৰ্ব্বত।
- ৬২। তাৰ সাতোটা শৃঙ্গ আছে। অনন্তৰ পৰ্ব্বতৰ নৈঋতি পৰ্ব্বত, লোকে বাক্ষস বোলে। তাতে নিৰীতেশ্বৰ মহাদেউ আছে।
- ৬৩। অনন্ত পৰ্ব্বতৰ পশ্চিমে সিদ্ধেশ্বৰ গোসাঁঞি আছে। সেই পৰ্ব্বতৰ নাম বাঘেশ্বৰী। তাৰ তিনি শৃঙ্গ আছে; এক শৃঙ্গ সিদ্ধেশ্বৰ, এক শৃঙ্গ ব্যাস্থেশ্বৰী, এক বজ্জেশ্বৰ।
- ৬৪। তাৰ পশ্চিমে শ্ৰীহাটীৰ কামৰত দুইকোষ সমন্বিতে গোবিন্দ পৰ্ব্বত আছে। এক শৃঙ্গৰ নাম গোবৰ্দ্ধন, এক শৃঙ্গৰ নাম ভ্ৰান।
- ৬৫। তাৰ উত্তৰে একখানি পৰ্ব্বত আছে, তাৰ নাম দুৰ্গা।
- ৬৬। লোহিত্যৰ দক্ষিণে হাতীমুৰাৰ দক্ষিণে গজসাদ্ৰয় নাম।
- ৬৭। তাৰ পূৰ্ব্ব মধ্যানক পৰ্ব্বত আছে।
- ৬৮। তাৰ পূৰ্ব্ব চিৰঞ্জীউ পৰ্ব্বত।
- ৬৯। তাৰ পূৰ্ব্ব কপিলী, কামধেনু দুই পৰ্ব্বত।
- ৭০। তাৰ পূৰ্ব্ব নোমিনঙ্গ নাম এক পৰ্ব্বত।

- ৭১ । তাৰ পূৰ্বে তক্ষকাদি পৰ্বত ।
- ৭২ । তাৰ পূৰ্বে নীলাচল পৰ্বত । পূৰ্বৰ শৃঙ্গ ব্ৰহ্মা, তাতে তুৰনেশ্বৰী । মধ্য শৃঙ্গ বিষ্ণু, কামাখ্যা আছে । পাণ্ডু-নাথ বতে আছে সেই শৃঙ্গ শিৱ ।
- ৭৩ । শিৱ শৃঙ্গৰ পূৰ্বে ববাহ শিলা, কল্প শিলা । ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পূব, অগ্নি কোণে তিনি শৃঙ্গ সমন্বিতে গান্ধাৰী পৰ্বত আছে । এক শৃঙ্গৰ নাম গোৰী, এক শৃঙ্গ দুৰ্গা, এক শৃঙ্গ বেতাল ।
- ৭৪ । তাৰ পূৰ্বে গণেশ পৰ্বত আছে । তাৰ পাণ্ডু শৃঙ্গ, এক গৌতম, এক ধনটাকৰ্ণ, এক ধুমকণাৱতী, এক কুমাৰী, এক কিৰাতী ।
- ৭৫ । তাৰ পূৰ্বে ভিবৰ পৰ্বত আছে ।
- ৭৬ । তাৰ উত্তৰে চিত্ৰকূট পৰ্বত, তাকে শৰণীয়া বোলে ।
- ৭৭ । চিত্ৰকূট পৰ্বতৰ পূৰ্বে ত্ৰিংশাচল । তাৰ চৌষষ্ঠী শৃঙ্গ । লোহিত্যৰ কাষৰে যি শৃঙ্গ আছে তাৰ নাম সোমলতা ।
- ৭৮ । তাৰ পশ্চিমে মহাচল, তাকে ইটাখুলি বোলে ।
- ৭৯ । তাৰ পশ্চিমে শুক্ৰেশ্বৰ শিৱলিঙ্গ আছে ।
- ৮০ । তাৰ পশ্চিমে অগস্তি ক্ষেত্ৰ, তাতে বোধ জনাৰ্দ্দন আছে । সেই খানিকে কলিক পৰ্বত বোলে ।
- ৮১ । তাৰ ঐশাণ্যে কলি পৰ্বত আছে । তাতে কলিৰ মূৰ্ত্তি আছে । সেই খানিলৈ গলে সকলো পুণ্য নষ্ট হয় । এতেকে তাক কৰ্মনাশা বোলে ।
- ৮২ । তাৰ ঐশাণ্যে ত্ৰিৰ পৰ্বত আছে । তাতে সুলভী শিলা আছে, একাদশ শিৱলিঙ্গ আছে । দশ অৱতাৰ, উৰ্বশীৰ মূৰ্ত্তি আছে । সিওখনি তীৰ্থ । তাৰ উত্তৰে চক্ৰতীৰ্থ, বশিষ্ঠ, অৰুন্ধতী । তাৰ উত্তৰে ভস্মাচল ।

৮৩। ভস্মাচলৰ পশ্চিমে পঞ্চবনুৰ অন্তৰ্বে ইন্দ্ৰাচল আছে।

৮৪। তাৰ অগ্নি কোণাত চাৰিটা শিলা আছে; লোহিত্যৰ মধ্যত।
 এটাৰ নাম জ্ঞান, এটাৰ নাম কৰ্ম্ম, এটাৰ নাম নপুংসক, এটাৰ
 নাম মোক্ষশিলা। সেই শিলাৰ মধ্যতে কুণ্ড আছে। তাতে স্নান
 কৰিলে এক শত পুৰুষ অথবা পৃথিবীৰ ভোগ কৰে। তাৰ নৈঋত
 কোণাত তিনি-শ ধনুৰ অন্তৰ্বে নিৰীতি শিলা আছে। তাৰ
 দক্ষিণে বক্ষাশিলা। তাৰ দক্ষিণে বিষ্ণুশিলা। তাৰ পশ্চিমে
 ধৰ্ম্মশিলা। তাৰ দক্ষিণে সত্যবুগ, তাৰ পূৰ্বে ত্ৰেতাযুগ
 তাৰ দক্ষিণে ইন্দ্ৰশিলা, তাৰ পূৰ্বে দাপৰশিলা, তাৰ পূৰ্বে
 অষ্ট-বক্র ধাৰি, তাৰ পূৰ্বে কলিকুণ্ড, তাৰ পূৰ্বে ভ্রমৰ-
 কুণ্ড, তাৰ উত্তৰে অশ্বশিলা, আৰ উত্তৰে ত্ৰিবেণী, তাৰ
 উত্তৰে প্ৰয়াগ, আৰ উত্তৰে ব্ৰহ্মকুণ্ড, আৰ উত্তৰে গয়া।
 সমাপত ॥ ১৮২ ॥

APPENDIX B

কামৰূপৰ ভূতান পৰগনা ।

ফুকন ৰাজখোৱাৰ ভাগে কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চল ।—পূৰ্বে পানী-ফুকনৰ ভাগে আছিল,—চাৰিদুৱাৰ ১, চুৰিয়াকোঁৱৰ ১, দৰঙ্গ ১, কৰিয়া-পাৰ ১, গড়খলা ১, বেজিনী ১, বাহকা ১, নদুৱাৰ ১, ৰাণী ১, বেলতলা ১, সাতৰজা ১, মায়ঙ্গ ১, সুগুৱা ১, পাণলাৰী ১ ।

পাচে লাজি বৰফুকন হৰণ দক্ষিণপাৰৰ সকলোখানি বৰফুকনে ললে ।
উত্তৰপাৰৰ সকলোখানি পানী ফুকনৰ ভাগে থাকিল । পৰগনাৰ লিখা ।—

বৰফুকনৰ ভাগে,—পাতিদৰঙ্গ ১, বৰনাগ ১, ৰাঙ্গসৰ ১ ।

পানীফুকনৰ ভাগে,—পাতা ১, বনভাগ ১ ।

দুৱৰা ফুকনৰ ভাগে,—পূবপাৰ ১, পশ্চিম পাৰ ১ ।

ডেকাফুকনৰ ভাগে,—সৰলেশৰ ১, কড়াবীমহল ১ ।

চোটিয়া ফুকনৰ ভাগে,—নানদা ১, মৰফেকি ১ ।

দৈয়ঙ্গীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বৰফেকি ১ ।

তৰ-শলগুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—চয়নিয়া ১ ।

গজপুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—নামদি ১ ।

দিগৌমুখীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—নামগুৰীয়া ১ ।

পানী-শলগুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—নগৰবেতা ১ ।

পানীদিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বগাবীৰাৰী ১ ।

তৰুৱা-দিহিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বনপেটা ১ ।

নামডিঙ্গীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বনগৰ ১ ।

পানী-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বজালী ১ ।

বৰ-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বেকেলি ১ ।

সৰু-অভয়পুৰীয়া ৰাজখোৱাৰ ভাগে,—বাউদি ১ ।

পাচে সন্দিকৈ বৰফুকনৰ বনো ফুকন ৰাজখোৱাট বৰি খুজিলত সেই দাইতে সকলো দুৱাৰ পৰগনা ফুকন ৰাজখোৱাৰ হাতৰ পৰা গুচাই বৰফুকনৰ হাতত দিলে । ১৮২ ॥

APPENDIX C

GENERAL VIEW OF THE HISTORY OF KAMRUPA

BY

DR. FRANCIS BUCHANAN M.D., M.R.A.S.

Editor's note.—[The following chapter has been printed from an old manuscript kindly lent to the editor by the authorities of the India Office Library, London, in September, 1928. It forms part of the huge mass of manuscript records, commonly known as "Buchanan Manuscripts", representing the results of the survey of India made by Dr. Francis Buchanan, *alias* Buchanan-Hamilton, in 1807-1814, on which so much labour and money were spent. This manuscript was presented to the Library of the East India Company by Dr. Charles Wilkins on March 1, 1830. Buchanan's account presents a valuable nucleus of information regarding the history of ancient Kamarupa. The marginalia are ours. Buchanan's spellings have been retained in the text. The MS. is described in the Catalogue of European MSS. in the India Office Library, Vol. II, Part II, pp. 663-664. Buchanan's narrative is supposed to have been prepared for the Royal Asiatic Society.—S. K. Bhuyan.]

Boundaries of Kamarupa.—The history of this district is perhaps involved in still greater obscurity than that of Dinajpur. Almost the whole of it is included in the ancient Hindu territory of *Kamrup*, which extends East from the Korotoya where it joined the kingdom of Motsyo, to Dikhorbasini, a

river of Assam, which enters the Brahmaputra a little to the East of the eastern Kamakhya, which is said to be fourteen days' journey by water above Jorhat, the present capital of that kingdom. I have not been able to learn that the ancient Hindus mention any kingdom as intervening between Kamrup and China. Those whom I have consulted seem to think, that Kamrup is bounded on the East by China, by which however it must be observed, is probably meant the country between the Indian and Chinese Empires ; for, as *Abul Fazil* justly observes, the Chinese Empire is the *Maha-chin* of the Hindus. He indeed calls Pegu, the China of the Hindus ; but in this, he is only to be considered as mentioning for the whole, what was then the principal kingdom ; as now we might say, that the Empire of Ava is the proper China of the Hindus ; and in fact, it now separates Kamrup from the Chinese Empire or *Maha-chin*. On the North, *Kamrup* extends to Kongjogiri, the frontier of Modro, the kingdom of Sailyas which comprehends Bhotan. I have not however been able to learn where this mountain is placed, and the Bhotees seem to have made large encroachments on the whole northern frontier of Kamrup. The southern boundary of Kamrup is where the Lakhya river separates from the Brahmaputra, and there it is bounded by the country called Bonggo. Kamrup, according to this description, includes a portion of Moymonsing (North part of Dacca R.) and of Srihotto (Selhet R.) together with Monipur, Jaintia, Kachhar, and Assam. 183.

Narakasur.—The earliest tradition concerning the history of Kamrup is, that it was given by *Krishna* to *Norak*, the son of the earth (Prithivi). This Norak, although an infidel (Osar), was for some time a favourite of the God, who appointed him guardian (Dwarpal) of the temple of *Kamakhya* (granter of pleasure), who naturally presided over the region of desire (*Kamrup*). This deity is by the Hindus considered

as female, and her temple, situated near *Gohati*, the place where *Norak* resided, is still much frequented. 184.

Four divisions of Kamarupa.—*Kamrup* is said to have been then divided into four *Piths* or portions which may naturally be expected to have appellations suitable to its name and tutelary deity. They are, accordingly, called *Kam P.*, *Rotno P.*, *Moni P.* and *Toni P.* alluding to desire, beauty, and some circumstances not unconnected with these qualities, which our customs do not admit to be mentioned with the plainness that is allowed in the sacred languages of the East. In fact, the country by the natives is considered as the principal seat of amorous delight, and a great indulgence is considered allowable. I have not learnt the boundaries of these divisions, but am told that *Rotno Pith* is the country now called *Vihar*. 185.

Bhagadatta, ally of Duryodhan.—*Norak* did not long merit the favour of Krishna. Being a great oppressor, and a worshipper of the rival god *Siv*, he was put to death, and was succeeded by his son, *Bhogodotto*. At the time of the wars which are said to have placed *Yudhishtir* on the throne of India, this prince engaged in the great contest on the losing side, and followed the fortunes of *Duryodhan*. There can be little doubt, that this is the same person with the *Bhugrut* of Mr. Gladwin's translation of the *Ayeen Akbory* "who came to the assistance of *Jirjoodhun* and gallantly fell in the war of the *Mahabharut*". By *Abul Fazil*, this prince is said to have been of the *Khyetri* (*Khyotriyo*) caste, and this is supported by the opinion of the Brahmans, but here a considerable difficulty occurs: for it is generally allowed that *Bhogodotto* was the son of *Norak*, who was not a Hindu. We shall however soon see, that in *Kamrup* many other personages have been adopted into the princely race, whose claims to a Hindu descent are at best exceedingly doubtful. 186.

Absence of architectural relics.—Bhogodotto is said to have usually resided at *Gohati*. The King of Kamrup is said occasionally to have fled from bustle and cares of his capital, and to have sought the pleasures of retirement at Ranggopur, from whence its name, signifying the abode of pleasure, is derived. No traces of any buildings by Bhogodotto or his family, remain in this district, nor is it probable that any remain in Assam, as the princes of the eastern parts of Kamrup continue, even to this day, to dwell in huts; nor is there any reason to suppose that his accommodation was superior, while his power and probably the thickness of his forests, rendered fortifications towards the West unnecessary. 187.

Bhagadatta's date.—In the great war, *Bhogodotto* fell by the hands of *Orjun*, brother of *Yudhishtir*; but, according to the *Ayeen Akbory*, twenty-three princes of the same family continued to govern after his death. The authority of this work is however diminished by its supposing that these princes governed the whole of Bengal, which seems entirely without foundation. It is however very likely, and is said indeed to be mentioned in the Purans, that for some time, the descendants of *Bhogodotto* retained the government of Kamrup. I cannot indeed adopt the chronology, which places *Yudhishtir* about 3,200 years before the birth of Christ; on the contrary I am persuaded that this prince lived considerably after the time of Alexander for, in every part of India, there remain traces of the family of *Yudhishtir*, or the princes who were his contemporaries, and of many dynasties that have governed since his time, but all these later dynasties so far as I have learned, may be ascertained to be of a comparatively late period, and making every possible allowance for the reigns of the families of *Yudhishtir* and of the dynasties that have succeeded, we shall not be able to place the former much beyond the time of *Augustus*. I am happy to acknowledge, that

I have derived this manner of reasoning on the subject from a conversation with my worthy friend, Major Mackenzie of Madras, who has formed more accurate notions on Indian history, than any person whose opinions I know, notions founded on a careful investigation of the remains of the antiquity, and not on the fictions of Indian poets, who in the extravagance of invention exceed even the fertile genius of Greece. 188.

Yogini-Tantra.—In the part of the *Yogini-Tantra*, which I have procured, and which is considered as the highest authority concerning every thing relating to Kamrup, the Pundit of the mission says that there is no mention of *Bhogodotto*, but that the god *Siv* prophesies, that after the infidel *Norak*, and at the commencement of the era of *Saka*, that is, about the end of the first century of our era, there would be *Sudra* kings of *Kamrup*. The first Raja mentioned is *Divyeswor*, in whose time the worship of *Kameswori* or *Kamakhya*, the knowledge of which had hitherto been confined to the learned, would be published even to the vulgar, and this would happen at the very beginning of the era of *Saka*, or in the year of our era 76. This Raja is said to have been of the tribe called in the Sanscrit language *Dhibor*, which is usually applied to the *Kaibortos* of Bengal; but it may be doubted, whether the prince belonged to that tribe, which is not one of *Kamrup*. The worship of the *Linga* according to the prophecy, would begin in the 19th year of *Saka*. Some indefinite time after that period, a Brahman born of the *Korotoya* river, and named *Nagosongkor*, would be king, and extend the doctrine. After him, but at what interval is not mentioned, would be a Raja, named *Jolpheswor*, who would still further encourage that worship, and who would build the celebrated temple of *Jolpis*. Very considerable ruins are at no great distance from that place, as will be hereafter described, but they

are ascribed to a *Prithu Raja*, who may however have been a person of the same family. 189.

Prithu Raja.—This *Prithu Raja*, from the size of his capital, and the numerous works raised in the vicinity by various dependants and connection of the court, must have governed a large extent of country, and for a considerable period of time. Although he is in some measure an object of worship among the neighbouring Hindus, they have few traditions concerning the place from whence he came, nor at what period he lived; and I heard it only mentioned by one old man, that he governed before the time of the dynasty which will be next mentioned. 190.

The Kichaks.—As usual, he is considered as having been a very holy personage, who was so much afraid of having his purity sullied, that on the approach of an abominable tribe of impure *fakirs*, named Kichok, he threw himself into a tank, and was followed by all his guards, so that the town was given up to plunder, and the family ceased to reign. At present the Kichok are a kind of gypsies, that are thinly scattered in the northern parts of India, and live by snaring game, telling fortunes, and it is usually *supposed*, by stealing. It must however be observed that this tribe, which in the Sanscrit language is called Kirat, would at one time appear to have been really powerful in this vicinity; and, according to the *Yogini-Tantro*, was not reduced to its present miserable state, until the time of *Viswo Singho*, who will be hereafter mentioned. 191.

The Bhoteas.—There is also a tradition in the country that a much greater portion of Kamrup formerly belonged to the *Bhoteas* than does at present. I am inclined to think that these Bhoteas were really the Chinese, whose histories, I believe, mention their conquests in this part of India, and who might naturally be confounded with the Bhoteas; from

their impure feeding, and from having made their attack through the country of that people. 192.

Song of Gopichandra.—It would not appear that during the dynasty of *Adisur*, any part of this district was comprehended in the Hindu Kingdom of Bengal. On the contrary, about that time, or not long after, the western parts of this country, as far as the *Brahmaputra*, seem to have been subject to a family of princes, and the first of whom that has left any traces was *Dhorma Pal*. Whether or not, from his name, we may suppose, that he was one of the *Pal* family, which preceded the dynasty of *Adisur*, who in the wreck of his family may have saved a portion, I shall not venture to determine. From the works that are attributed to *Dhorma Pal*, he would appear to have been a person of some power, and even the works attributed to relations and dependants of his family possess some degree of magnitude. He said to have had a brother named *Monikchandro*, who seems to have died early, and to have left the management of his son and estate to his wife, *Moynawoti*. This Lady makes a conspicuous figure in the traditions of the natives and is said to have killed *Dhorma Pal* in an engagement near the banks of the Tista ; at least the Raja disappeared during the battle between his troops and those of his sister-in-law. *Moynawoti's* son, *Gopichondro*, succeeded his uncle, and seems to have left the management of his affairs to his mother, and for some time to have indulged himself in the luxury of one hundred wives, among whom the two most celebrated for beauty and rank, were *Hudna* and *Pudna*, one of whom, if not both, was daughter of a person of considerable rank, named *Horischondro*. When *Gopichondro* had grown up, and probably when he had been satiated with the pleasures which women bestow, he wished to interfere in business. His mother had then the art to persuade him to dedicate his life to religion, and having placed him under the tuition of her spiritual guide (*Guru*) *Haripa*, a religious

mendicant (*Yogi*) of remarkable sanctity, this prince changed from voluptuousness to superstition, adopted the same manner of life with his instructor, and is supposed to be now wandering in the forests. The people of Kamrup are still frequently entertained by the songs of itinerant bards of the low caste called (*Yogi*), who repeat the poem called *Sibergit*, which gives an account of *Gopichondro*, of his pious resignation of power, and of the lamentations of his hundred wives, who by no means approved of his change of life. This song is in the vulgar language, and its repetition occupies four or five Hindu hours for two days. 193.

Havachandra.—As the father is praised by the Hindus for his piety, his son *Hovochondro* or *Bhovochondro* as his name is more usually pronounced, is given as an example of stupidity, who with his minister *Govochondro* did nothing like other people, and turned night into day and day into night. Many examples of their stupidity are related to serve as amusement to the youth of Bengal; but the Raja seems to have lived in considerable splendour, and without fear, while the works of his relation, *Lora*, and of his tributary, *Binna*, show that his dependants had considerable power, and did not require fortresses to enable them to live in security. After the death of *Bhovochondro*, there came a *Pala raja* of the same family, who is said to have been destroyed by a dynasty that I shall have next occasion to mention, although it is more probable that a period of anarchy intervened. 194.

The Yogis.—The princes of the dynasty of *Dhormo Pal* are supposed to have been *Khyotriyos*, yet this seems doubtful. The lady, *Moynawoti* had not a Brahman for a spiritual guide; but this important office was held by a *Yogi*, that is a *Sudra* dedicated to a religious life; and there is great reasons to believe, that the *Yogis*, who repeat the songs, are descendants

of this kind of priesthood, who were degraded by *Songkor Acharyo*, and who reject the Brahmans, as spiritual guides, although in order to procure a miserable existence they have now betaken themselves to weaving, burning lime, and other low employments. In the South of India, they collect and vend drugs, and pretend to practise physic, but are equally obstinate in rejecting the instruction of the sacred order. 195.

The origin of the Khen Dynasty.—With regard to the next dynasty there is greater certainty, although as usual, the chronology is attended with many difficulties. According to tradition, there was a Brahman whose name is unknown; but who had a servant that tended his cattle, no one knows where. According to some, this servant was an infidel, (*Osur*), most probably from the mountains of Tripura, but concerning this, different persons are not exactly agreed, and some allege, that it was his mother who was of the impure race, and that she bore her a son while in the service of the Brahmin. Many complaints were made against this fellow; and his master one day was desired to view him asleep, while his cattle were permitted to destroy the crops of his neighbours. The Brahman was advancing with a determination to bestow the merited punishment, when he observed the lines on the naked feet of his servant, and immediately, by his profound skill in the most noble science of *Samurdick Jyotish*, knew that the sleeper would become a prince. On this discovery, the Brahman paid him all due respect, rendered it unnecessary for him to perform any low office, and showed him still more kindness by disclosing the certainty of his future greatness; for the servant in return, promised that when he became a prince, the Brahman should be his chief minister (*Patro*). Accordingly sometime afterwards, it is not known how, he became king, and is said to have

destroyed *Pala*, the successor of *Hovochondro*. This however as I have before observed, is rather doubtful, and Kamrup in the interval had probably fallen into a state of anarchy favourable for an upstart, and was overrun by various rude tribes, Koch, Mech, Garo, Kachari, Rabha, Hajong, Tripura, Bhot, and *Nepcha* who neither spoke the language of Bengal nor had adopted the religion of the Brahmans, although numerous fugitives had taken refuge from the violence of Sultan *Jalaluddin*, as mentioned in my account of Dinajpur, and had diffused some degree of instruction, or at least had preserved the little improvement, that had been made in former dynasties. 196.

Niladhwaj.—The new *Raja* seems to have been much guided by his minister the Brahman, assumed a Hindu title, *Nilodhwoj*, and placed himself under the tuition of the sacred order. For this purpose a colony of Brahmans were introduced from Maithilo, and from thence we may perhaps infer the country of the minister. There is no trace of any earlier colony of Brahman in Kamrup than this from Maithila, and the great merits of the prince were rewarded by elevating his tribe called *Khyen*, to the dignity of pure Hindu. It is indeed contended by the *Rajbongsis*, that *Nilodhwoj* was of their caste, and that the *Khyen* were only his servants begotten by *Rajbongsis* upon prostitutes of *Khyatriyo* tribe, but it seems highly improbable that the *Raja* would procure the dignity of pure birth for the illegitimate offspring of his servants, while his own family remains in the impure tribe of *Rajbongsi*, the origin of which seems to me of a later date. 197.

Kamatapur.—The *Raja* having settled his government built a city called Komotapur, and he and his successors took the title of *Komoteswor*, or Lords of Komota, while the title of *Komoteswori* or Lady of Komota, was bestowed on the family deity, a female spirit as usual, delighting in blood. 198.

Chakradhwaj.—As each *Raja* of this family claimed his right to govern on the authority of some miracle, it was discovered by *Chakrodhwoj*, the second prince, that Bhogodotto had received from *Sib* an amulet (*Kobaj*) which rendered him invulnerable, and which he usually wore on his arm. In the hurry of preparation for battle this amulet had been left behind on the day when Bhogodotto was killed, and lay concealed near *Hostinapur* until the time of *Chokrodhwoj*, when this prince was informed in a dream how the amulet might be found and that it was to be worshipped as representing *Komoteswori* as it is to this day. 199.

Insecure Government.—During this dynasty the office of chief minister (*Patro*) seems to have been hereditary, as well as the regal dignity, and the Brahman and his descendants occupied a fortress contiguous to the walls of the city; but the government does not seem to have been very secure, as not only the royal palace and the residence of the minister, but several houses of inferior personages seem to have been fortified, although situated within the immense works by which the city was surrounded. 200.

Nilambor.—*Chokrodhwoj* was succeeded by *Nilambor*, the third and last prince of the family. His dominions are said to have extended over the greater part of Kamrup, and included part of *Motsyo*, for the fort at Ghoraghat is said to have been one of his erecting. Numerous public works, especially magnificent roads, are attributed to this prince, who from these, seems to have governed his country with attention; but the circumstances related concerning his overthrow, are accompanied with traits of the most savage barbarity. 201.

Strategic conquest of Kamatapur.—Whether from a natural suspiciousness of temper, or from an uncommon accuracy of observing such circumstances

the Raja on entering his women's apartments one day, observed traces which convinced him that a man had been there. He was immediately inflamed with jealousy, and having sent people to watch, a young Brahman, son of *Sochi Patro*, the prime minister, was soon caught attempting to enter the royal apartments, and to dishonour his master. He was taken before the King, put privately to death, and part of his body was prepared for food. His father having been invited to a grand entertainment given by the king, ate of his son's body, for in Kamrup the Brahmans are allowed great liberties in their diet. After he had satiated himself with this monstrous food, the king showed him his son's head and informed him of the crime and of what he had been eating. The minister is said to have acted with a presence of mind well suited for such an occasion. He said that his son had no doubt deserved any punishment, but as the king had made him eat such a horrid repast, that he could no longer continue in his service, but would retire from the world and dedicate himself to the duties of a religious mendicant. By this stratagem he was allowed to retire, and having assumed the habit of *son-nyashi*, immediately left Kamrup. His first object now was to procure revenge, and he proceeded without delay to Gaur, where he laid before the Moslem king information, that was followed by an attack on *Nilambor*. For some time however the invasion did not seem likely to terminate in success, for after a siege of twelve years, the Moslem had made no impression upon the works of *Komotapur*. Although the length of the siege is probably exceedingly exaggerated by tradition, its issue probably continued long doubtful, for the invading army has evidently fortified its camp with much care. The place is said to have been taken at length by stratagem, or rather, by the most abominable treachery. The Muhammedan commander informed the king by message, that having lost all hopes of taking the place, he was desirous of making peace, and of leaving

the country on the most friendly terms. This having been accepted, it was proposed, that the ladies of the Moslem chiefs should pay their respect to the queen. This also was received, as a mark of polite attention, and a number of covered litters were admitted into the women's apartments within the citadel. In place of Moslem ladies, these litters contained arms, and the bearers were soldiers, who immediately on gaining admission seized their weapons and secured the person of the *Raja*, who was put into an iron cage in order to afford amusement for the Sultan and populace of Gaur. On the way he contrived to escape, and has ever since remained concealed. 202.

Ishmail Gazi.—The Muhammendans of *Ghoraghat* attribute the destruction of *Nilambor* to their favorite saint *Ishmael Gazi* of whom I have given an account in the report concerning *Dinajpur*. By the Moslems of this district he is considered as the chief of saints, and several places of worship are erected to his memory, or over precious relics that belonged to his person. But this reverence has probably induced them to magnify the conquests of *Ismael*, who governed *Ghoraghat* in the reign of *Nusrut Shah*, a prince whose reign commenced about the year of our era 1523, which seems to be somewhat too late for the destruction of *Komotapur*. 203.

Hussain Shah's conquest of Kamarupa.—In the manuscript account of Bengal which I procured at Maldeh, it is said that the sultan *Hoseyn*, immediate predecessor of *Nasrut*, conquered *Kamrup*, and killed its king *Harup Narayon*, son of *Malkongyar*, son of *Sada Lukhymon*, and I have no doubt that these are the same persons with the three princes of *Komotapur*, for the Hindu rajas have so many titles that one person may choose to call them by a name totally different from that which another may employ; and the time of the events will not admit of our supposing that a dynasty intervened between that destroyed by *Hoseyn*,

and the one which now governs the small portion of Kamrup, that retains some degree of independence. In the short account of the Assam published in Vol. 2 of the *Asiatic Researches*, which seems to me more accurate than the commentator is willing to admit, it is stated that "Hoseyn Shah, a king of Bengal, undertook an expedition against Assam in which he had at first considerable success. The *raja* retired to the mountains, and the son of the king was left with a large army to keep possession of the country. In the rainy season the *raja* descended into the plains and destroyed the whole invading army, who were all either killed or made prisoners." (*A. R.* II. 180.) It was probably this rash expedition, which frustrated the conquest of Komotapur, and rendered it necessary for the Moslems to retire after a possession of one or two years. Indeed the tradition of the Hindus states that they made no stay at Komotapur, but retreated immediately with what booty they could procure. This however seems improbable, and I shall have occasion to show, that within the walls of Komotapur there are probable traces of the Moslems having begun very considerable works, which have been broken off unfinished. It is therefore probable that Nilambor was destroyed by *Hoseyn Shah* in person and he began to reign about forty years before the usurpation of *Sher Shah*, or about the year 1496 of our era. The conquests therefore of *Ishmael Gaji* must be confined to the vicinity of Ghoraghat, and perhaps, he did no more than retain these small portions of the conquests made by the sultan *Hoseyn* where he founded the city named after Nusrut, the successor of that prince. 204.

Vasistha.—The overthrow of Nilambor is looked upon by the natives as a most unfortunate event. In the *Togini-Tantro* it is told that in the time of Norak, a most holy person *Vosishtho Muni* went to the temple of Kamakhya and was refused admittance by the infidel guardian. As such persons,

conscious of their worth, are sometimes apt to be a great deal too irascible, *Vosishtho* prayed that the temple might be deprived of all dignity, which accordingly would have immediately happened had not the goddess of love (*Kamakhya*) made a complaint to *Siv*, who although he could not entirely prevent the effects of the holy man's imprecation (*sangpon*), yet postponed the completion until the destruction of *Komotapur*; and he ordered, that this degradation should continue only until the restoration of the *Komoteswor*, who, as I have said, is supposed to be still alive, and his return is anxiously and eagerly expected by the people of *Kamrup*, as some of the events which are prophesied to precede the restoration, have already come to pass. On that happy occasion, the goddess of delight will be restored to full glory, and the four nations of usurpers who now share *Kamrup*, will be extirpated by mutual slaughter. These nations are the *Plov* or *Bhoteas*; the *Saumar* or *Assamese*; the *Kuvach* or *Koch*, who govern *Vihar*; and the *Yovon* or barbarians of the west, who according to the authority of the *Yogini-Tantro*, are descendants of *Haihoyo* and *Talajonggho*, two *Khyotriyos* who on account of cowardice were degraded, and prohibited from eating pure food, and from following the doctrine of the *Vedas*. 205.

Chandan, Madan and Hajo.—Two brothers named *Chondon* and *Modon*, after the overthrow of *Nilambor*, established a short government of eight years at a place called *Morolavas*, which is now under the government of the *Deo Raja*, and is about thirty miles north from *Komotapur*. Their power was not only transient, but seems to have extended to no great distance, and the parts of *Kamrup* that were not retained by the *Moslems* seem to have fallen again into anarchy under the chiefs of the rude tribes which I formerly mentioned. Among these, by far the most powerful were the *Koch*, who had a number of chiefs, at first independent, but who gradually

united under the authority of one of themselves named *Hajo*. He seems to have been a person of great vigour, and reduced under his government the whole of this district except Ghoraghat, together with most of that portion of Assam, which is included in the government of Gohati or Kamrup. He had no children except two daughters, *Hira* and *Jira*. 206.

Hira and Jira; their sons Visu and Sisu.—

Hira before the rise of her family had been married to a certain Herya, who is said to have been of the impure tribe called Mech. Whether *Jira* was married or not is not known, but she had a son named *Sisu*, while her sister bore a son named *Visu*. The former is said to be ancestor of several branches of the family that are now subject to the Company, but *Visu* succeeded to the whole power of his grandfather. As he was not contented with the instruction of the Kolutas, who seem to have been the original priesthood of his tribe, nor with the learning of the Brahmans of Maithilo who had been formerly introduced, he procured some men of piety (*Baidiks*) from Srihotto, and gave them the title of Kamrupi Brahmans, and these form the second colony of the sacred order that has settled in this country. 207.

Publication of the Tantras.—To this era may probably be referred the composition, or as the Hindus would say, the publication of many or most of the books called Tantras, which are supposed to have been communicated by the god *Sib* to his wife *Parbati* about 5,000 years ago. One of the most celebrated of these compositions, the *Yogini-Tantro*, I am indeed informed, mentions the amours of *Hira* and the government of her son; nor is there any doubt that Kamrup is usually considered as the grand source of this system of magic, and the period between the time of *Visu* and of his great grandson *Porikhyit* seems to have been the only period when the learning

of the Brahmans flourished in that country. The doctrines contained in these works, admits of many indulgences necessary for new converts, and to enable the Brahmans to share in the pleasures of a most sensual people; and they inculcate chiefly the worship of the female spirits that are appeased with blood, which was the original worship of the country, and which has now become very generally diffused among the Brahmans of Bengal, with whom these Tantras are in the highest request. 208.

Viswa Singha's divine origin.—It was now discovered, that the Raja, was not a son of the poor barbarian *Herya*, but that his mother, although a Koch, was not only of a celestial origin, but had been the peculiar favourite of the god *Sib*, who had passed much of his time in amorous dalliance with the damsel, and was the actual father of the prince, who took the name of *Viswo Singho*, and bestowed on the son of his aunt *Jira* that of *Sib Singho*, and this prince also claimed for his mother the honour of the most intimate favour of the god whose name he bore. 209.

The Origin of the Koch.—Although the *Yogini-Tantro* calls the father of Hira a barbarian (*Melechchho*), yet it has been discovered that the Koch were not in fact an impure tribe, as had been in general supposed, but were descended from some *Khyotriyos*, who had fled into Kamrup and the adjacent country of Chin, in order to escape from the violence of Porosuram, when that deity pursued the kings of the earth, and gave their territories to the Brahmans. In this exile the descendants of the *Khyotriyos* had departed from many parts of the Hindu law and on this account were considered impure. This seems to be exactly the same story, which Sir W. Jones quotes (*As. Res.* II. p. 368) from the institutes of *Menu*, and on the authority of which he deduces the origin of the Chinese from the Hindus. The features both of

Chinese and Koch seem to me insuperable objections against that theory, and I have no doubt that both the passage of *Menu* and the fable of the Koch are equally founded on national vanity, which however unbecoming in a lawyer or philosopher like *Menu*, is excusable enough in the Koch, who among the people with whom it is their fortune to live, are naturally desirous of procuring some means of being raised from the drags of impurity. On this pretended descent the Koch, or at least all of them that have adopted the Hindu religion, and have relinquished their impure practices, assume the title of Rajbongsis, or descendants of princes; and the other rude tribes of Kamrup and Chin, such as Mech and Hajong, who have followed their example in religion, have assumed the same title. All the descendants of Hira, still further related by their supposed divine origin, assume the title of *Dev* or Lord, and all the reigning princes of the family claim the title of Narayon, which among the Hindus is one of the names of the supreme deity. 210.

Naranarayan and Sukladhwaj.—*Viswo Singho* was so weak as to divide his dominions between two sons, *Noro Narayon* and *Sukladhwoj*. The former obtained the country west from the Chhounokosh, the latter obtained the country east from that river, together with both sides of the Brahmaputra. I shall now proceed to give an account of this branch of the family, which was the most considerable. 211.

Raghudeo and Parikshit.—*Sukladhwoj* seems to have governed without any remarkable event and left his dominions to his son *Raghu Deo Narayon*. He had two sons, *Parikshit Narayon* and another who as an appanage obtained Dorong, which his descendants still retain under the Kings of Assam. *Porikshit*, however, prudently retained the sovereignty of the whole, and lived at Gilajghar, on the west side of the Godadhor, where the only remains to be seen

although the place is also called *Atharo Kotha*, or eighteen castles, clearly evince the small improvement which his people had made in the arts; but his court seems to have flourished in learning, and seven hundred Brahmans are said to have resided at his capital. 212.

Abul Fazl's account of the Koches.—When *Abul Fazil* composed the *Ayeen Akbery*, the subdivision of the kingdom of *Viswo Singho* was not known at Delhi, although in all probability it had recently taken place. From prudential motives it had perhaps been carefully concealed, and the two branches of the family lived in an amity that was absolutely necessary for their own safety. *Abul Fazil* says that “north from Bengal is the province of Coach (Koch), the chief of which commands 1,000 horse and 100,000 foot (the usual oriental exaggeration). Kamrup, which is also called *Kamtah* (*Komota*, the old capital) makes a part of his dominion.” Soon after this, however, it is said, that the Muhammedan governor of Dhaka discovered the real state of affairs, and became very urgent with Parikhyit for tribute. The Raja being afraid did not absolutely refuse to comply, but in order to procure favorable terms was advised to undertake a journey to *Agra*, where he was kindly received, and procured an order from the king, directing the governor to take whatever tribute the Raja chose to offer. On returning to *Dhaka*, the Raja, who was totally ignorant of human affairs, and of the immensity of the sum, offered 200,00,000 of rupees, and returned to his capital highly satisfied with his conduct. When his minister (Patro) explained to him the nature of the promise which he had made the poor *Raja* was thrown into consternation, and again set out for *Agra*, taking his minister with him, in order to avoid such mistakes. Unfortunately he died by the way, and the Moslems in the meantime took possession of the country, in order to recover the money that had been promised. The

minister proceeded to court, where after some trouble he was appointed *Kanungoe* or register of the country, which was divided into four sirkars *Uttor Kul* or *Dhengkiri* north of the Brahmaputra, *Dokhyinkul* south of the same, *Banggalbhumi* west of the Brahmaputra, and *Kamrup* proper, so called as containing Gauhati the most ancient capital of the country. The brother of *Porikhyit* was confirmed in his government of Dorong, and *Chondro Narayon*, the son of the unfortunate *Raja* received very large estates, which his descendants still retain as subjects. These I shall afterwards have occasion to mention. Large estates were also given to the new *Kanungoe*, from whose family papers these accounts are taken. 213.

Mirjumla's invasion of Assam.—The Moslem army took possession of the country about the year 1009 of the Bengal era, that is A.D. 1603, or two years before the death of *Akber*. A Mogul general (*Fouzdar*) resided at *Ranggamati*, and the country is said for many years to have undergone considerable improvements, especially under the Government of a certain noble Hindu, named *Mano-singho*. The usual desire of encroachment, however, induced the Moslems, in the reign of *Aurengzebe*, to invade Assam, the limits of which were then very narrow; but the people were fierce of their independence, were invigorated by a nourishing diet and strong drink, and their princes still retained their energy of mind, and had not sunk under the enervating and unceasing ceremonies of the Hindu doctrines. The Mogul army under *Meer Jumla* was completely destroyed, and they were compelled to cede to the Assamese the whole of the Sirkar *Kamrup*, and a portion of *Uttorkul* and *Dokhiynkul*, which have ever since been placed under the management of a great Assamese officer, and form the government of *Kamrup*, which is about a third part of the whole kingdom. After a residence of seventy-three years, the Muham-medans withdrew the (*Fouzdari*) government of

Ranggamati, and placed the station of the governor of the frontier at Ghoraghat as I have mentioned in my account of Dinajpur. Still however, an officer dignified with the title of Nawab, resided at Ranggamati, with some troops, but it seemed to have been the wish of the Mogul government to encourage the growth of forests and reeds, which might serve as a check to the incursions of the Assamese, and nothing was required to the chiefs descended from *Porikhyit* nor from the zemindars of the hilly countries, but a tribute in a great measure nominal. 214.

The Bhutanese.—The conversion of the kings of Assam to the doctrines of the Brahmans of Bengal, which happened soon after the overthrow of *Meer Jumla*, seems to have put a total stop to their enterprise, and the petty chiefs who remained nominally under the authority of the Nawab of Ranggamati, would have been entirely uninterrupted in cutting each other's throats and in reducing the country to a desert, had not they been assisted by the Bhoteas, who brought several of them under their authority, and continued advancing, when the Company's gigantic power put a stop to all petty attacks of that nature. A tolerably settled frontier has been obtained, there are some appearances of a regular government and cultivation is again beginning to revive, although it is still much retarded by the constant squabbles of the chiefs, and the liberty which they take of dictating to all who reside on their property. 215.

Cooch Behar.—I shall now finish this historical view with an account of the western division of *Viswa Singho's* dominions, which fell to the share of his son *Noro Narayon*. This division comprehended the whole northern parts from the *Chhounokosh* to the *Mohanonda* and from Sirkar Ghoraghat to the mountains of Bhotan, being a very fertile tract of country about ninety miles from N. W. to S. E., and sixty

miles from N.E. to S.W. The N.W. extremity of this territory, was settled on the descendants of *Sib Singho*, the son of *Jira*, the grand-aunt of *Noro N.* from among whom the Raja was ever bound to choose their chief ministers (*Raykot*). This portion, as producing an income of Rs. 32,000 a year, was called *Bottrishazari* (*Bootis Hazary R.*), but the general name given to the principality was *Vihar*, as having been the scene of the voluptuous intercourse between *Sib* and the daughters of *Hajo*. In order to distinguish this *Vihar* from the large territory of the same name near *Patna*, it has been usual to call it *Koch Vihar*, (*Coos Beyhar R.*), but all remembrance of the *Koch* is disagreeable to its princes, and at their capital all additional appellations given to *Vihar* are considered as exceedingly uncourtly. 216.

Kings of Cooch Behar.—The following is the succession of these princes; but among these after the fifth generation are some sons by adoption, and some collateral, and, it is alleged, illegitimate successions of which I have been able to procure no satisfactory account.—

1. <i>Noro N.</i>	9. <i>Rupa N.</i>
2. <i>Lokhymi N.</i>	10. <i>Upendro N.</i>
3. <i>Vir N.</i>	11. <i>Devendro N.</i>
4. <i>Pran N.</i>	12. <i>Dhairjyendro N.</i>
5. <i>Mod N.</i>	13. <i>Rajendro N.</i>
6. <i>Vosudeo N.</i>	14. <i>Dhorendro N.</i>
7. <i>Mohindro. N.</i>	15. <i>Vijendro N.</i>
8. <i>Dino N.</i>	16. <i>Khogendro N.</i>
17. <i>Horendro N.</i> , the reigning prince. 217.	

Harendranarayan.—By the natives he is considered as a very pious person, for he pays no attention to business, but passes the whole of his time in retirement, and as is supposed, much of it in prayer, and as he lays out much money in supporting men dedicated to a religious life. Of course his temporal affairs are not flourishing; and his people would probably suffer less, were he more attentive to their government for he is said to be desirous of rendering justice. At present, the whole management of the country is left to strangers who are alleged to be mere sharks; but all the chiefs of the Rajbonggsis are like their prince, and no one is said to be either able or willing to attend to business. It is supposed by the natives that the gods have bestowed an extraordinary reward on the virtue of the *Raja*. He has fifty wives, and it is commonly reported, and gravely asserted to be believed that all these ladies have often, in the course of one day, received the most intimate proof of the *Raja's* affection and extraordinary vigour. The accounts which I have heard of this chief from Europeans who were well acquainted with him differ a good deal from the above, and represent him as a poor creature exhausted by drunkenness and debauchery. 218.

Viswa Singha's date.—The *Vihar Rajas* reckon by the era of their ancestor Viswo and suppose, that he began to govern in the Bengal year 916 or A.D. 1509. This is scarcely reconcilable with the supposition that *Hoseyn Shah* destroyed *Komotapur*, after a long siege, as he began to govern about 1496; especially if we suppose that a long anarchy took place between the government of *Nilambor* and *Viswo* I can only suppose that *Hajo* immediately after the retreat of the Moslems began to acquire great power, and that the era begins with the independence of the country, in place of being reckoned from the reign of *Viswo*, the impure *Hajo* being considered by the

descendants of the gods, as an unworthy connection. It must further be observed, that from an inscription on a temple erected by *Pran Narayon*, the great great-grandson of *Viswo*, that prince was alive in the year of *Sakadityo* 1587 or A.D. 1665, so that five reigns according to the era of *Viswo* occupied 156 years, while the thirteen following reigns have only occupied 144 years. It must also be observed that the era of *Viswo* does not appear to have been in use in the year 1665, and is a recent invention which can have no great authority ; yet I do not think it much antedated as the government of *Porikhyit*, a great grandson of *Viswo*, was destroyed in the year 1603. 219.

Koch fortifications.—After the division of their territory into two principalities; the *Koch* sensible of their weakness are said to have erected a line of fortifications along their southern frontier. This still remains, and is attributed to *Mod*, the fifth prince of *Vihar*, but it proved an effectual protection to his part of the country for only a very short period. 220.

Boodah and Rungpoor.—About the beginning of the 18th century the Muhammedans, under the command of a certain *Ebadut Khan*, were able to wrest from his descendants the districts which in the Bengal Atlas are called *Boodah* and *Rungpour*, and as if they had conquered the whole, erected them into a new Sirkar, called *Koch Vihar*, or *Kochar*. Indeed, it comprehends at least a third of the whole principality, and that by far the most improved, although this is probably owing in a great measure to its change of masters. 221.

E. I. Company's intervention in Cooch Behar.—The confusion that ensued in the Mogul government, secured the *Vihar* family from further encroachments on that side; but their reduced state now exposed them to the depredations of the *Dev Raja*, who deprived them of one half of their remaining

territories. The attack indeed was on the point of proving entirely ruinous when *Dorpo Deo*, the Raykot or hereditary minister, having laid aside all regard to his duty, rebelled against his sovereign and kinsman. He entered into an alliance with the *Deo Raja*, and ceded to him a considerable portion of the *Bottrish-hazari*, on condition of being supported in overthrowing the *Raja*, to whose title, there were, in fact, some objections. Having procured troops from Bhotan, he invaded Vihar. The *Raja* in despair applied for assistance to the Company, and to secure protection engaged to pay one-half of his revenue. Accordingly in 1772, Capt. Jones with a battalion of sepoys routed *Dorpo Deo*, who took refuge in Bhotan. Capt. Jones followed, and in 1773 took the fortress of *Dalim Koth*, on which the *Deo Raja* and *Dorpo* sued for peace. This was granted, and the parts of *Bottrish-hazari* that had not been ceded to Bhotan were restored to *Dorpo* but he was placed on exactly the same footing as an ordinary Zaminder, and a revenue was fixed on his lands; while he lost all authority in the remnant of *Vihar*, which does not now exceed one third of its original dimensions and pays, as a tribute what is supposed to be one half of its net revenue. In settling the frontier, great favour and lenity seems to have been shown to the Bhoteas, probably with a view of gaining their friendship in an expectation of commercial advantages that would appear to be chimerical. Some favour however, has also been shown to the *Raja*. When the Moslems settled their new conquest of Sirkar Koch Vihar, they gave the zemindaries or management of the soil to various officers, and servants of the *Raja*, by whose treachery they had probably been assisted. Among these, three considerable estates were in the possession of a branch of the family, from among the members of which the *Nazirdeo* or commander of the troops, was always appointed; and these estates had been granted as a part of the means by which the expense of the army was to be defrayed. The descendants of the *Nazirdeo*,

had enjoyed these estates from time of the Moslem conquest; but on the British army being bound by treaty to defend the country, the *Raja* represented that he had no occasion to support a military establishment, and that therefore the general had no pretence for keeping lands to enable him to maintain Soldiers. It has been thought just to allow the *Raja* to enjoy these estates as a zeminder, and to receive Whatever profits may be derived from their management. The possession which *Nazirdeo* had obtained from the Moslems, seems to render the case doubtful but the claim of the *Raja* is certainly possessed of great weight. 222.

THE END

J. L.
15/11/55

Central Archaeological Library,
NEW DELHI.

40661

Call No. 954.11/Bh4

Author—Bhuyan, S. K.

Title—Kamrupar Buranj

A book that is shut is but a block

GOVT OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and dry